

Förskolans jämställdhetsarbete

– en kvalitativ undersökning utifrån pedagogers perspektiv

Emma Lundin

Frida Forsberg

**Examensarbete 15hp
Läroprogrammet
Institutionen för individ och samhälle
Vårterminen 2015**

Arbetets art: Examensarbete 15 hp, Förskolläraryrket

Titel: Förskolans jämställdhetsarbete – en kvalitativ undersökning utifrån pedagogers perspektiv

Engelsk titel: Pre-school gender equality – a qualitative study from teachers perspective

Sidantal: 31

Författare: Emma Lundin, Frida Forsberg

Examinator: Paula Berntsson

Datum: Augusti 2015

Sammanfattning

Bakgrund: Studier visar att 84 % av Sveriges barn idag är inskrivna i förskolan. Förskolans verksamhet kan då tolkas som relevant för flertalet barn i Sverige. Det finns riktlinjer i förskola och skola i form av skolplan, läroplan, nationella lagar och förordningar som alla pekar på att Sverige ska arbeta för ett jämställt samhälle. Betydelsen av jämställdhet i förskolan betonas av läroplanen för förskolan (2010) där man kan läsa följande. “Förskolan ska motverka traditionella könsroller och könsroller. Flickor och pojkar ska i förskolan ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller” (Skolverket, 2010, s. 5). Samtidigt visar forskning att förskolans verksamhet snarare förstärker traditionella könsroller än motverkar dem. För att sträva efter jämställdhet i förskolans verksamhet så kan ett första steg vara ta reda på hur jämställdhetsarbete ser ut och hur man pratar om det.

Syfte: Studiens syfte är att ta reda på hur pedagoger pratar om hur jämställdhetsuppdraget konkretiseras. Vår undersökning utgår från pedagogernas perspektiv. Utifrån vårt syfte har vi avgränsat två problemformuleringar: Vilka metoder beskriver pedagoger att de arbetar med gällande jämställdhetsarbete på förskolan? Och hur beskrivs kompetensutveckling gällande jämställdhet i förskolan?

Metod: Vi har valt en kvalitativ metod som fokusgruppintervjuer. I vår studie har två förskolor i Västra Götaland ingått. Förskolorna har delats in i fyra olika grupper med tre till fyra deltagare i varje. Samtliga förskolor finns belägna i samma stad men placerade i två olika områden.

Resultat: I resultatdelen beskriver vi vårt resultat utifrån analyser av fokusgruppernas diskussioner. Vi har delat in resultatdelen utifrån våra två frågeställningar: vilka metoder beskrivs inom jämställdhetsarbete på förskolan och hur ser kompetensutveckling gällande jämställdhet ut i förskolan. Vi har analyserat vårt resultat utifrån begreppen kön, genus, normer och värderingar. Resultatet visar på en problematik hos pedagogerna med att beskriva det jämställdhetsarbete som bedrivs på förskolor. I diskussionsdelen diskuterar vi vårt resultat i relation till syfte, tidigare forskning och didaktiska aspekter.

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
Bakgrund.....	1
<i>Jämställdhet</i>	1
<i>Varför jämställdhet i förskolan</i>	1
Syfte och frågeställningar	2
Forskningsöversikt.....	3
<i>Pedagogers arbetssätt i förskolan med jämställdhet och genuspedagogik</i>	3
<i>Förhållningssätt</i>	3
Normer och värderingar	3
Kön och genus.....	4
Könsblindhet	5
<i>Fortbildning</i>	5
<i>Könsneutralitet och ett kompensatoriskt jämställdhetsarbete</i>	6
Könsneutralitet.....	6
Kompensatoriskt jämställdhetsarbete	8
Metod.....	9
<i>Tillvägagångssätt</i>	9
Fokusgrupp	9
Stimulus och diskussionsämne	9
Urval av förskolor	10
Val av antal deltagare.....	10
Rollen som moderator.....	11
Anteckning och ljudupptagning	12
Analyserad data	12
Resultat	12
<i>Vilka metoder beskriver pedagoger att de arbetar med gällande jämställdhetsarbete på förskolan</i>	12
Hinder i jämställdhetsarbetet	12
Pedagogers förhållningssätt.....	12
Normer	13
Könsblindhet	14
Att prata om jämställdhetsarbete	16
Kompensatoriskt jämställdhetsarbete	17
Könsneutralitet.....	18
Hen	20
Genusordning.....	21
Diskussion.....	24
<i>Metodvaldiskussion</i>	27
<i>Fortsatt forskning</i>	28
Referenslista.....	29
Bilagor	
<i>Bilaga 1: Missivbrev</i>	
<i>Bilaga 2: Intervjufrågor</i>	
<i>Bilaga 3: Bakgrundsfrågor</i>	
<i>Bilaga 4: Individuella bidrag</i>	

Inledning

År 2003 tillsattes en jämställdhetsdelegation för förskolan (SOU 2006:75). Syftet med delegationen var att betona vikten av jämställdhetsarbete och genus i förskolan för att kunna bryta traditionella könsroller. Betydelsen av jämställdhet i förskolan betonas även av läroplanen för förskolan (2010) där man kan läsa följande. "Förskolan ska motverka traditionella könsroller och könsroller. Flickor och pojkar ska i förskolan ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller" (Skolverket, 2010, s. 5). Här är läroplanen för förskolan tydlig, förskolan ska motverka traditionella könsroller. Läroplanens grundläggande värden ska tas i beaktning av pedagoger i förskolan, flickor och pojkar ska bemötas av samma krav och förväntningar. Vidare beskrivs i läroplanen att uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt formas av de eventuella förväntningar som pedagoger kan ha på barn. Trots läroplanen och delegationen för jämställdhets riktlinjer för förskolan så visar forskning att förskolan snarare förstärker traditionella könsroller än bryter dem (Odenbring, 2012; SOU 2006:75; Ärlemalm-Hagsér & Pramling Samuelsson, 2009). Hur förskolan ska uppnå jämställdhetsuppdraget är osagt i läroplanen vilket kan resultera i olika strategier för jämställdhet i den pedagogiska verksamheten. I vår studie vill vi ta reda på hur jämställdhetsarbete konkretiseras i förskolans praktik.

Bakgrund

Jämställdhet

I läroplanen för förskolan (Skolverket, 2010) finns det att läsa om verksamhetens jämställdhetsuppdrag och mål. Där betonas att arbetslaget ska verka för att flickor och pojkar får lika stort inflytande över och utrymme i verksamheten samt att förskolan ska motverka traditionella könsroller. I vår studie har vi valt att använda oss av läroplanens definition av jämställdhet där utrymme, inflytande och traditionella könsroller betonas.

Varför jämställdhet i förskolan

Vi kommer här att beskriva en kort bakgrund till varför jämställdhet ska betonas i förskolans verksamhet och varför det är ett allmängiltigt intresse. Det senaste decenniet har andelen inskrivna barn i förskolan ökat i alla åldersgrupper och ökningen ser ut att fortsätta (Skolverket, 2015). Det innebär att en stor del av vår befolkning berörs av och har på något sätt kontakt med förskolan, det första steget i vårt utbildningssystem. Statistiska Centralbyrån tog år 2014 fram ny statistik som Skolverket (2015) grundar sin rapport på. Där finns att läsa att i dagens Sverige beräknas att minst 84 % av alla barn mellan ett och fem år är inskrivna i förskolan. Det är nästan en halv miljon barn. Ju äldre barnen blir, desto högre är deltagarprocenten; 93 % av Sveriges fyra- och femåringar finns i dag inskrivna i förskolan. Fördelningen mellan könen är så gott som lika. Vidare visar statistiska centralbyrån att förskolan omfattar nästan 100 000 personer i personalstyrka, anställda som pedagoger med eller utan utbildning för den ämnade verksamheten. 24 % av dem saknar både högskole- och gymnasieutbildning och endast 4 % av personalen i förskolan är män. Mot denna bakgrund kan man anta att förskolans verksamhet och jämställdhetsarbete blir betydelsefullt för samhället då den berör en stor del av befolkningen.

Kraven på förskolans verksamhet sammanfattas av Skolverket (SOU 2009:64) i två uppdrag: värdegrund och kunskap. Jämställdhet faller inom värdegrundsuppdraget och direktiven är tydliga: förskolans personal ska motverka traditionella könsmönster i verksamheten, flickor och pojkar ska ges samma möjlighet till inflytande. I en nationellt stiftad verksamhet med så stor andel barn, personal och föräldrar som berörs kan det vara av vikt att ta reda på vad personalen tänker om förskolans jämställdhetsuppdrag och hur de går tillväga i sitt arbete. Pedagogerna som deltog i Skolverkets (SOU 2009:64) undersökning uttryckte ett missnöje i att inte få tillräckligt med utbildning för att omsätta målen till konkreta åtgärder i undervisningen. De vill arbeta med jämställdhet men har inte tillräckligt med kunskap i ämnet. Även lärarstudenter visade sig uppleva svårigheter med att omsätta målen till praktiskt jämställdhetsarbete efter utbildningen. Deja - Delegationen för jämställdhet i skolan (2009) kom för flera år sedan fram med sin rapport där de pekar på att de ojämställda förhållandena syns även högre upp i skolan där flickor och pojkar inte ges samma möjligheter i skolans arbete. En möjlig förklaring som Skolverket (SOU 2009:64) ger är att pedagogerna inte ser uppdraget som obligatoriskt utan som ett komplement i utbildningen och därför inte heller lägger så stor vikt vid att nå målen.

Både Odenbring (2010) och Edström (2010) lyfter fram att det finns en strävan hos pedagoger att förändra förskolan utifrån ett genusperspektiv, det har visat sig vara problematiskt på grund av att det är lätt att falla tillbaka på stereotypa föreställningar och gamla förväntningar på barnen. Delegationen för jämställdhet i skolan (2009) skriver att hela förskoleverksamheten "könas" av personalen genom att flickor och pojkar förväntas bete sig på olika sätt, beroende på vilket kön de tillhör. Gillberg (2009) och Edström skriver båda om att jämställdhetsarbete i förskolan ses som en förväntning på arbetslagets eldsjäl, att de tar ansvar för arbetet vid sidan om, som ett enskilt sidoprojekt. Gillberg menar att ett jämställdhetsarbete som genomförs i organisationer är en följd av politiska beslut, där förhoppningen är att lagar och förordningar ska uppfyllas.

Det finns riktlinjer i förskola och skola i form av skolplan, läroplan, nationella lagar och förordningar som alla pekar på att Sverige ska arbeta för ett jämställt samhälle. Om inte jämställdhetsarbetet uppfylls i förskolan, när ska det då bli verklighet? Vi anser att det är viktigt att få det jämställda samhälle, som det faktiskt finns att läsa om i ovanstående dokument, och som en följd av det så kan ett första steg vara att undersöka hur pedagoger pratar om hur jämställdhetsuppdraget konkretiseras.

Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att ta reda på hur pedagoger pratar om hur jämställdhetsuppdraget konkretiseras i förskolans praktik. Studien utgår från pedagogens perspektiv av vad jämställdhetsarbete innebär och hur det konkretiseras i deras pedagogiska verksamhet. Utifrån vårt syfte har vi avgränsat två problemformuleringar:

- Vilka metoder beskriver pedagoger att de arbetar med gällande jämställdhetsarbete på förskolan?

- Hur beskrivs kompetensutveckling gällande jämställdhet i förskolan?

Forskningsöversikt

Studier kring förskolors jämställdhetsarbete varierar. Forskning beskriver både bristen på jämställdhet, förskolans aktiva jämställdhetsarbete men även förskolans inställning och förhållningssätt till detsamma. I forskningsöversikten kommer nämnda områden att behandlas, liksom studiens centrala begrepp: normer och värderingar samt kön och genus.

Pedagogers arbetssätt i förskolan med jämställdhet och genuspedagogik

Edströms (2009) studie visar bland annat att det finns en uppfattning hos förskolpedagoger att jämställdhet ska integreras i förskolans verksamhet och inte behandlas som ett ämne för sig. Det kan även ses i skolverkets publicering *Kvalitet i förskola, allmänna råd*, som följer: "Det är viktigt att personalen aktivt arbetar för jämställdhet mellan flickor och pojkar integrerat i den pedagogiska verksamheten" (Skolverket, 2005, s 29). Skolverket (2005) betonar att jämställdhet ska integreras i förskolans pedagogiska verksamhet och menar att pedagoger ska arbeta aktivt med det. Trots Skolverkets allmänna råd kring jämställdhetsarbete visar studier (Odenbring, 2012; SOU 2006:75; Ärlemalm-Hagsér & Pramling Samuelsson, 2009) på att pojkar och flickor blir bemötta utifrån stereotypa könsroller i förskolan. Ärlemalm-Hagsér och Pramling Samuelssons (2009) studie visar att flickor och pojkar inte ges lika mycket uppmärksamhet från pedagoger. Uppmärksamheten riktas oftare mot pojkars handlingar och yttringar än flickors. Pojkar får också mer uppmärksamhet i sin lek medan flickorna ofta osynliggörs (Ärlemalm-Hagsér & Pramling Samuelsson, 2009). Även Odenbrings (2012) studie visar att pedagogers bemötande i samtal med flickor och pojkar varierar mellan könen. Delegationen för jämställdhet i förskolan (SOU 2006:75) menar att jämställdhetsarbete i förskolan inte är en självklarhet i alla förskolor. De menar att förskolan enligt forskning förstärker traditionella könsmonster och att förskolan har svårt att leva upp till läroplanens jämställdhetsuppdrag. Forskning kring förskolans jämställdhetsarbete varierar och bristen på jämställdhet i förskolor betonas i flertal studier (Odenbring, 2012; SOU 2006:75; Ärlemalm-Hagsér & Pramling Samuelsson, 2009). I följande stycke behandlas forskning om orsaker till att jämställdhetsarbete i förskolan kan brista. Här kommer även att studiens centrala begrepp att förtydligas och behandlas.

Förhållningssätt

Normer och värderingar

Wedin (2014) menar att för att lyckas med ett jämställdhetsarbete så krävs det en förståelse för de normer som kan finnas i verksamheten och hur de uppstår. Wedin förklarar en norm som osynliga regler för vad som är rätt och vad som är fel sätt att vara. En norm bygger på de värderingar som finns hos människor. Vidare menar Wedin att då en norm innebär att det finns ett rätt sätt att vara så skapas alltså ett fel eller avvikande sätt. En norm blir enligt Wedin synlig genom att det avvikande synliggörs. Utan den avvikande sidan blir normen osynlig. Normer sätter gränser för hur vi ska vara för att anses som normala då det avvikande ses som onormalt (Wedin, 2014). Därmed är normer nära knutet till makt, de som har makten är även

de som har skapat normen. Dolk (2013) förklarar normer som förhållningssätt till hur man beter sig i sociala sammanhang, dessa normer kan vara svåra att se. Odenbring (2014) belyser ett vanligt problem med att individer ofta tror sig handla på ett speciellt sätt men faktiskt inte gör så som de tänkt utan i stället något helt annat. Hon förklarar att det beror på att den hegemoni som är rådande spelar in på hur vi ser på samhällets normer. Hon förklarar rådande hegemoni som de normer som anses som självklara. Heikkilä (2015) förklarar att det krävs stort mod att våga överträda en norm på grund av att en normöverträdelse kan få konsekvensen att bekräftelse uteblir.

Kön och genus

Eidevald (2009) beskriver olika förhållningssätt som förekommer inom forskning kring genus och kön. Bland annat beskriver han att kön ses som det biologiska kön människan föds med och genus ses som det socialt konstruerade könet. Eidevald menar vidare att beroende på hur man ser på genus och kön påverkar hur man som vuxen bemöter pojkar och flickor. Eidevald framhåller även en viss problematik gällande genus. Han menar att forskning som visar att pojkar och flickor formas av sociala förväntningar möts av ett motstånd där biologiska skillnader även framhålls av forskare. Han beskriver ett biologiskt perspektiv där barnets kön skapar olikheter, dvs. pojkar och flickor utvecklas olika pga. deras biologiska olikheter. Även Odenbring (2014) skiljer på ett biologiskt perspektiv och ett genusperspektiv. Hon förklarar kön som antingen biologiskt eller socialt konstruerat. Socialt konstruerat kön dvs. genus innebär att man formas av sin omgivning till flicka eller pojke. Forskning visar att genus skapas genom hur pedagoger bemöter barn genom bland annat språk, icke verbalt språk, handlingar och samspel (Dolk, 2013; Odenbring, 2014). Dolk beskriver att flickor och pojkar möter pedagogernas olika villkor i förskolan. Odenbring menar dessutom att barnen själva hjälper till att upprätthålla sociala konstruktioner. Hon visar i sin studie att pojkar tar en mer dominant roll medan flickor får en underordnad roll. Eidevald och Lenz Taguchi (2011) menar att genus är en språklig konstruktion. De menar att de ord och hur man pratar med barn är påverkade av normer. Det kan innebära att de ord och tonfall som väljs att använda till flickor respektive pojkar också konstruerar barnen. Edström (2010) menar att manligt och kvinnligt är socialt konstruerat och att begreppet genus används för att beskriva det. Wedin (2014) tillägger att genus är skapat och inte medfött, genus ändras även under tid i relation med samhället och i relation med kultur och tidsepoker. Hirdman (1986) har myntat begreppet genusordning. Hon menar att genusordningen är grundläggande i samhället och kulturellt skapad. Den har upplevts och upplevs fortfarande som den mest naturliga ordningen. Genusordningen sker enligt Hirdman av två principer: Den första principen är isärhållning av kvinnligt och manligt, där de båda parterna ses som varandras motsatser, det vill säga *dikotomier*. I den här principen bekönas omvärlden genom att vi kategoriserar in t.ex. kläder, färger, leksaker, rörelsemönster, sätt att prata på och platser att befinna sig på. Ett exempel på det är att flickor förväntas ha motsatta egenskaper till pojkar. Den andra principen innebär att man värderar manligt högre än kvinnligt. Män eller pojkars handlingar anses mer värt än kvinnors eller flickors.

Könsblindhet

Wedin (2014) diskuterar de svårigheter som förskola och skola haft med att införliva de demokratiska värden, trots att jämställdhetsuppdraget funnits med länge i såväl nationella mål som diskrimineringslag och skollag. Hon beskriver att en eventuell orsak till det kan ha sin grund i personalens okunskap. Men det kan även vara en följd av att personalens upplevda könsmönster känns normala och därför är svåra att uppfatta som ojämställdhet. Enligt Wedin är förskolans verksamhet könsblind men måste bli könsmedveten för att kunna komma vidare i sitt jämställdhetsarbete. Även delegationen för jämställdhet i förskolan (SOU 2006:75) beskriver att förskolans verksamhet är könsmärkt och att pedagogerna kan ha svårt att uppmärksamma det då det kan ha blivit en vardag för dem. Det kan ha sin grund i de normer och värderingar som finns i samhället kring hur pojkar och flickor ska vara, förskolan formas av normer som existerar i samhället (SOU 2006:75).

Delegationen för jämställdhet i förskolan (SOU, 2006:75) beskriver pedagogernas förhållningsätt som en av de viktigaste strategierna för jämställdhetsarbetet, vidare menar de att pedagogernas förhållningssätt styrs av värderingar och föreställningar om kön. Bristen på ett medvetet förhållningssätt kan alltså hindra förskolans jämställdhetsarbete. Samtidigt som Wedin (2014) och Delegationen för jämställdhet poängterar bristen på jämställdhet i förskolan så beskriver samma delegation olika projekt på förskolor i Jämtlands-, Gävleborgs och Västra Götalands län där det arbetas med jämställdhet. Syftet med projekten har varit att öka pedagogernas kunskap om jämställdhet i förskolan och att medvetandegöra dem om sitt förhållningssätt gentemot flickor och pojkar. Det har bland annat inneburit att pedagogerna som deltog i projektet fick fortbildning, genomförde observationer och dokumenterade den egna pedagogiska verksamheten. Förskolornas medvetna jämställdhetsarbete har resulterat i att pedagogerna har förändrat sitt sätt att kommunicera med flickor och pojkar, att de ger barnen lika mycket ansvar oavsett kön samt att de uppmuntrar till könsöverskridande aktiviteter.

Fortbildning

Wedin (2014) beskriver, som tidigare nämnts, att en orsak till bristen på jämställdhetsarbete i förskolan kan vara en följd av pedagogernas normer och värderingar men det kan också bero på okunskap. Wedin menar vidare att okunskap kan leda till att pedagogerna inte uppmärksammar den ojämställdhet som kan finnas i den egna verksamheten. Förskolans jämställdhetsarbete i relation till fortbildning och kunskap har noterats av Edström (2009). Hon har genomfört en studie om hur pedagoger i förskolan arbetar med jämställdhet. I studien har Edström använt sig av intervjuer och analyser av kvalitetsredovisningen i en kommun. Resultatet i Edström studie visar i likhet med Wedin bland annat att pedagoger i förskolan uppfattar att det krävs mer kunskap om jämställdhet, då det idag inte finns tillräckligt med kunskap inom ämnet. Edström menar att det finns ett underförstått antagande, i alla de kommuner som hon genomförde sin studie i, att man kan främja jämställdhet genom ökade kunskaper om ämnet. Även Wedin beskriver skolverkets utredning kring jämställdhetsarbete i förskolan som pekar på att pedagogerna själva uttrycker ett missnöje med att inte få tillräckligt med utbildning för att kunna omsätta målen till konkreta åtgärder i undervisningen.

I Skolverkets (2005) allmänna råd poängteras vikten av att både teoretisk kunskap och praktiskt arbete med jämställdhet bedrivs i förskolans verksamhet för att uppnå läroplanens värdegrundsuppdrag.

Wedin (2014) beskriver att det konkreta jämställdhetsarbetet i förskolan har ökat de senaste tio åren. Det framkommer även i Edströms (2009) studie att vissa förskolor har satsat på fortbildning inom jämställdhet där pedagogerna har fått gå på föreläsningar inom det aktuella ämnet. Samma förskolor har även satsat på att utbilda särskilda grupper inom personalgruppen som då har fått agera som en jämställdhetsgrupp. Den här gruppen har fått ansvar för att föra jämställdhetsarbetet framåt i verksamheten och introducera material som ska främja jämställdhet. Det har visat sig främja jämställdhetsarbetet för tillfället men inte under en längre tid. Skolverket betonar den teoretiska kunskapens betydelse men framhåller också att praktisk erfarenhet och att ett aktivt arbete med jämställdhet i förskolan är av vikt. I följande stycke behandlas forskning kring det aktiva jämställdhetsarbete som bedrivs i förskolan.

Könsneutralitet och ett kompensatoriskt jämställdhetsarbete

Eidevall och Lenz Taguchi (2011) belyser två av de vanligaste strategierna för jämställdhetsarbete inom förskolan som könsneutralitet och kompensatoriskt jämställdhetsarbete. Ett könsneutralt arbetssätt innebär att man som pedagog inte kategoriserar in barn, material och miljö efter kön. I det kompensatoriska arbetssättet arbetar man efter att allt är genus och därmed socialt konstruerat. Som pedagog försöker man då utmana könsnormer genom könsöverskridande material, leksaker och aktiviteter (Eidevald & Lenz Taguchi 2011).

Könsneutralitet

Eidevald och Lenz Taguchi (2011) beskriver hur man arbetar könsneutralt i förskolan, till exempel genom språk, bemötande, material och miljö. Eidevald och Lenz Taguchi beskriver resultatet i Eidevalds enkätundersökning vars syfte var att ta reda på hur pedagoger arbetar med jämställdhet i förskolan. Resultaten visade bland annat att förskolor köper in könsneutrala leksaker, att de försöker undvika att dela upp leksaker i flick- och pojkleksaker eller att de undviker den typen av leksaker helt och hållet. Genom att ta bort vissa leksaker som anses könskodade så strävar förskolan efter jämställdhet genom att miljön och leksakerna lockar till både flickor och pojkar. De leksaker som ska locka både pojkar och flickor och som beskrivs som könsneutrala är bland annat cyklar, bollar, vatten och lera. En del förskolor beskriver även att de utformar sin miljö könsneutralt genom att t.ex. benämna dockvrån för "hemmet" eller "lägenheten". Även Dolk (2013) har uppmärksammat könsneutralitet som ett jämställdhetsarbete på förskolor. Hon har genomfört en studie på förskolan Bamse där hon bland annat har fokuserat på förskolans jämställdhetsarbete. Hennes studie visar på att pedagoger arbetar med både en kompensatorisk pedagogik men främst med fokus på könsneutralitet. Det visar sig till exempel i förskolans estetiska verksamhet där pedagogerna könsneutraliserar sånger genom att inte betona han eller hon i sången, de undviker även att sjunga med mörk eller ljus röst då sången handlar om t.ex. en mamma eller pappa. Förskolan

Bamse försöker i första hand se till barnen och inte till barnens kön, de försöker även att inte använda orden flicka, pojke, mamma eller pappa utan använder sig istället för ordet barn eller föräldrar. Dolk problematiserar också ett könsneutralt arbetssätt och menar att då förskolans könsneutralitet bortser från genus så kan konsekvensen av det bli att normer, makt eller orättvisor som finns mellan kön, inte blir synliga. Som både Wedin (2014) och Delegationen för jämställdhet i förskolan (SOU 2006:75) uppmärksammat och som vi tidigare beskrivit kan en könsblind verksamhet leda till att jämställdhetsuppdraget på förskolor inte införlivas.

Könsneutralt språk som ett aktivt jämställdhetsarbete

Både Eidevald och Lenz Taguchi (2011) och Odenbring (2012) har uppmärksammat språk i relation till jämställdhetsarbete på förskolor. Eidevald och Lenz Taguchi beskriver att ett könsneutralt språk gentemot pojkar och flickor är en förekommande jämställdhetsstrategi. Odenbring undersökte i sin studie hur lärare pratar med pojkar och flickor. Där framkom att pedagogerna, i motsats till Eidevald och Lenz Taguchis resultat, använde sig av ett könskodat språk. Studien visar att de medverkande lärarna har en tendens att kategorisera flickor och pojkar efter kön i samtal med barnen. Odenbring tar fram exempel där läraren ger flickorna smeknamn som "tant Tilda", "fröken" eller "gumman". Studien visar även på att barn tillskrivs vissa egenskaper som att t.ex. flickor ska hålla ordning och reda. Även Delegationen för jämställdhet i förskolan (SOU 2006:75) menar att pedagoger i förskolan har en tendens att använda olika ord när de samtalar med flickor och pojkar. De menar att pedagoger omedvetet tillskriver flickor och pojkar vissa könskodade egenskaper i sitt språkbruk. Pedagogers olika förväntningar på barnen styrs av de normer och värderingar som de har på flickor och pojkar. Flickor förväntas vara ordningsamma, följa regler och vara tysta medan pojkarna förväntas vara bråkiga eller stökiga. Delegationen för jämställdhet i förskolan menar att pedagogerna skapar de olikheter som kan finnas mellan könen genom sina förväntningar på dem. I motsats till Odenbrings och Delegationen för jämställdhets resultat visar Eidevald och Lenz Taguchis studie att ett medvetet språk gentemot flickor och pojkar är ett vanligt arbetssätt för jämställdhet i förskolan. De menar att pedagoger beskriver vikten av att använda sig främst av ett könsneutralt språk där pedagogen bör prata på samma sätt till både pojkar och flickor. De menar att pedagoger lägger vikt vid att inte benämna barnen som pojkar och flickor utan använder sig i stället av benämningen barn. De beskriver också att pedagogerna betonar att inte lägga någon språklig värdering av barnens kläder. Till exempel uttrycker flera pedagoger att de undviker att kommentera flickors kläder med "vad fin" eller "vad söt" respektive "vad cool" till pojkar. I stället försöker de säga något könsneutralt som "jag ser att du har en ny tröja". Vikten av hur pedagoger pratar med barn om deras kläder utifrån ett jämställdhetsperspektiv kan även ses i Dolks (2013) studie. Dolks studie visar att pedagoger på förskolan Bamse försöker att inte berömma barnen för deras kläder alls utan istället fokuserar på barnen som individer. Det kan ses i likhet med Edströms (2010) resultat. Edström beskriver jämställdhetsarbete på en förskola, i tre olika arbetslag. Hennes resultat visar att pedagogerna önskar att se barnen som individer och inte till deras kön, det har dock visat sig vara något som brister i deras jämställdhetsarbete. Pedagogerna i Edströms studie menar själva att genom att se barnens kön framför individ så främjar de stereotypa könsmonster.

Kompensatoriskt jämställdhetsarbete

Ett kompensatoriskt jämställdhetsarbete är också en av de vanligaste strategierna i förskolan (Eidevald & Lenz Taguchi, 2011). Ett kompensatoriskt jämställdhetsarbete innebär enligt Eidevald och Lenz Taguchi (2011) att pedagoger möjliggör och breddar både flickors och pojkars sätt att vara, för att få bort eventuella olikheter mellan könen. De olikheter som kan finnas mellan flickor och pojkar menas inom det kompensatoriska arbetet är socialt konstruerat, det vill säga skapat av individens omgivning. Flickor och pojkar behandlas olika då pojkar erbjuds aktiviteter som anses feminina medan flickor erbjuds aktiviteter som anses maskulina. Det kompensatoriska jämställdhetsarbetet innebär bland annat att blanda könskodade leksaker så att både flickor och pojkar får möjlighet att använda leksaker och material på ett sätt som ses som könsöverskridande. Eidevald och Lenz Taguchi beskriver Eidevalds resultat kring pedagogers jämställdhetsarbete. Resultatet visar att pedagoger som deltog i undersökningen medvetet både la fram och blandade könskodade leksaker istället för att ta bort dem som man gör inom det könsneutrala arbetssättet. Det gjorde de med förhoppning att pojkar och flickor skulle leka könsöverskridande. Resultaten visar också att en del förskolor som utgår från ett kompensatoriskt jämställdhetsarbete placerar könskodade leksaker på ett strategiskt sätt för att bryta mönster för var pojkar och flickor leker. Även Dolk (2013) har uppmärksammat vad som kan ses som ett kompensatoriskt jämställdhetsarbete i hennes studie, hon använder sig av begreppet kompensatorisk pedagogik. Hon har genomfört sin studie under ett års fältarbete på förskolan Bamse där hon både har medverkat i den pedagogiska verksamhet men också i möten med pedagogerna. Dolks resultat visar att ett förekommande jämställdhetsarbete på förskolan bland annat sker under samlingsstunderna. I samlingsarna uppmanas barnen att göra egna val, skapa nya konstellationer av grupper utifrån kön och att få testa på allt material. Under samlingsarna får barnen välja mellan olika aktiviteter som kan ses som stereotypa, till exempel som lek i hemvrån, bygge med lego eller tågbanan. Dolk menar att samlingsarna visar på ett lyckat resultat för förskolans jämställdhetsarbete. Det framkom genom att barnen tenderade att leka i könsblandade grupper och lika många pojkar som flickor lekte i hemvrån, något som annars kan ses som en könsstereotyp aktivitet. Förskolan Bamses arbetssätt med samlingsstunden kan ses som ett kompensatoriskt jämställdhetsarbete då pedagogerna uppmanar barnen till könsöverskridande aktiviteter. Samtidigt beskriver Dolk Bamse främst som en könsneutral förskola. Det är dock förekommande att förskolor blandar de två olika strategierna i sitt jämställdhetsarbete (Eidevald & Lenz Taguchi, 2011).

Granboms (2011) studie visar bland annat att pedagogerna betonar vikten av att förskolans miljö ska locka både pojkar och flickor. Granbom gör tolkningen att pedagogerna då uppfattar att pojkar och flickor dras till olika miljöer. Vidare menar författaren att pedagogerna betonar vikten av att leksakerna ska locka flickor och pojkar till könsöverskridande lekar. Studien visar att pedagogerna ger uttryck för en kompensatorisk pedagogik. Det gör de genom att de betonar skillnader mellan pojkar och flickor i val av aktiviteter. Granbom menar att en kompensatorisk pedagogik utgår från barnets kön. Eidevald (2009) problematiserar den kompensatoriska pedagogiken. Han menar att då flickor och pojkar får träna på det motsatta könets egenskaper betonas det en skillnad på pojkar och flickor. Flickor och pojkar ses inte

som individer med egenskaper som kan överskrida manligt och kvinnligt. Eidevald menar att den kompensatoriska pedagogiken på så sätt inte uppfyller läroplanens mål.

Metod

Vi har valt att använda oss av en kvalitativ metod som fokusgruppintervju. Vi har genomfört fokusgruppintervjuer på två olika förskolor med två arbetslag på vardera förskola. Samtliga grupper fick samma information om syfte, stimulus och diskussionsfrågor, detta förklaras mer ingående i kommande stycken. Som komplement till vår fokusgrupp fick de medverkande pedagogerna svara på bakgrundsfrågor i en enkät vid fokusgruppens slut. Frågorna i enkäten fokuserade på deltagarnas utbildning, kön, ålder och antal verksamma år inom förskolläraryrket. Vi uppfattar att det är information som kan ha betydelse för hur pedagoger praktiserar läroplanens jämställdhetsuppdrag och därmed vårt problemområde. Vi valde att ställa dessa frågor med hjälp av en enkät då Kylén (2014) menar att ålder och utbildning kan ses som känslig information som deltagarna inte vill dela med sig av till resterande grupp. I vår enkät använde vi oss av ett strukturerat frågeformulär, Trost (2012) förklarar att strukturerade frågor har fasta svarsalternativ. De två tillvägagångssätten kompletterade varandra på så vis att syftet med fokusgrupperna var att ta reda på hur pedagogerna arbetar med jämställdhet medan bakgrundsfrågornas syfte fokuserade på just pedagogernas bakgrund.

Tillvägagångssätt

Fokusgrupp

En fokusgruppintervju beskrivs som en gruppdiskussion mellan en grupp människor med få antal deltagare (Denscombe, 2009; Gustafsson 2014 & Wibeck, 2010). Gustafsson (2014) menar att man ska använda sig av fokusgrupp om man vill undersöka ett samtal som rör ett visst ämne och om det diskuterande ämnet kan uppfattas olika för de medverkande. Vi valde fokusgrupp som metod då syftet med studien var att undersöka hur pedagoger pratar om hur jämställdhetsuppdraget konkretiseras i förskolans verksamhet. Vi intresserade oss för hur samtalet kring jämställdhetsarbete kan fortlöpa. Wibeck (2010) betonar fokusgrupp som en passande metod då man vill undersöka hur samtalet kring ett ämne kan te sig. Vi har tidigare lyft forskning som styrker att förskolans metoder för jämställdhetsarbete ser olika ut. Vi ansåg att det därför kunde vara gynnsamt för vår studie att få reda på flera åsikter samtidigt i form av en diskussion. Dessutom menar Wibeck att i interaktionen mellan människorna i fokusgruppen så uppkommer fler åsikter än i en enskild intervju, deltagarna tvingas dessutom att tänka till kring ämnet under diskussionens gång.

Stimulus och diskussionsämne

Denscombe (2009) menar att i en fokusgrupp ska samtliga deltagare i diskussionen ha en erfarenhet gemensamt. I studien hade pedagogerna på de båda förskolorna gemensam erfarenhet av att arbeta efter läroplanens jämställdhetsuppdrag och var också verksamma inom förskolan. Wibeck (2010) betonar vikten av att deltagargruppen får ett stimulus presenterat inför intervjun, för att få deltagarna att gå in i diskussionen på en gemensam kunskapsnivå, och för att diskussionen ska bli givande. Denscombe menar att stimulus till exempel kan vara en annons eller text som bidrar till diskussioner. Som stimulus valde vi

läroplanens jämställdhetsuppdrag där arbetet med jämställdhet i förskolan betonas. Deltagarna i vår fokusgrupp fick utgå från olika diskussionsfrågor som rör den pedagogiska verksamhetens jämställdhetsarbete i relation till läroplanen för förskolan. Alla frågor var utformade på så sätt att de var öppna och bidrog till diskussioner deltagare emellan. Vi delade in våra diskussionsfrågor i kategorier: jämställdhetsarbete i förskolan och utbildning/kompetensutveckling. Sammanlagt fick deltagarna sju frågor att diskutera.

Urval av förskolor

Sammanlagt kontaktades tio förskolor i samma kommun i Västra Götaland varav pedagogerna på två av dem valde att medverka i studien. Förskolorna finns belägna i samma stad men i två olika områden. Vi strävade efter att genomföra fokusgrupper i olika områden för att undgå eventuella likheter som kan förekomma bland förskolor med samma ledning. Det gjorde vi för att få ett så brett resultat som möjligt av vad jämställdhetsarbete kan innebära. Metoden kan medföra viss problematik kring deltagarnas medverkan då upp till fyra pedagoger behöver kunna delta samtidigt. Arbetslaget måste då ha möjlighet att lösgöra de deltagande pedagogerna från barngruppen, vilket kan vara svårt. Urvalet av de arbetslag som valde att delta i studien kan då ses i likhet med ett bekvämlighetsurval. Trost (2013) förklarar bekvämlighetsurval som ett tillvägagångssätt då "man tager vad man haver". Det innebar för oss att vi fick ta de arbetslag som valde att medverka.

Val av antal deltagare

Denscombe (2009) beskriver både positiva och negativa aspekter av stora och små fokusgrupper. Han skriver att fokusgrupper med större antal deltagare är positiva då fler synpunkter diskuteras, men påpekar även några negativa aspekter med fler deltagare. Större fokusgrupper kan medföra svårigheter för moderatorns dokumentation och det kan bli svårt att få alla deltagare att anpassa sig efter en och samma tid. En grupp med fler antal deltagare kan också leda till att mindre självsäkra deltagare hamnar i skymundan och inte vågar uttrycka sina åsikter. I våra fokusgrupper valde vi att begränsa antalet deltagare till mellan tre till fyra stycken vid varje tillfälle, dels för att förskolornas arbetslag och scheman möjliggjorde att det antalet deltagare kunde delta och dels för att underlätta vår dokumentation samt främja diskussionerna i grupperna. Vid ett fokusgruppsstillfälle blev deltagarantalet endast två på grund av sjukdom i arbetslaget. Sammanlagt deltog 12 stycken pedagoger i fyra olika fokusgrupper, där samtliga arbetar med barn i åldrarna ett till fem år. Det var betydelsefullt för vår studie att deltagarna vågade uttrycka sina tankar för att kunna få så uppriktiga svar som möjligt. Wibeck (2010) menar att en fokusgrupp är ett tillfälle att få göra sin röst hörd och få känna sig som expert på den erfarenhet som diskuteras, vilket hon menar upplevs som positivt för medverkande deltagare. På båda förskolorna var samtliga deltagare kända för varandra och ingick i samma arbetslag. Vi valde det medvetet då vår avsikt var att främja diskussionerna i en förtroendefull miljö. Om deltagarna känner en tillit till varandra i gruppen är chansen större att de vågar uttrycka sig och diskutera (Denscombe, 2009).

Rollen som moderator

En fokusgrupp leds av en moderator som ansvarar för kommunikation och en observatör som har ansvaret att observera diskussionerna (Wibeck, 2010). Både Wibeck (2010) och Denscombe (2009) betonar vikten av rollen som moderator för gruppens diskussion. Bland annat ska moderatören tänka på att uppmuntra deltagarna till diskussion, introducera stimulus, observera och spela in diskussionen (Denscombe, 2009; Wibeck, 2014). Vår uppgift som moderatörer var att låta deltagarnas diskussioner stå i fokus vilket betyder att vi inte ledde samtalen. Wibeck menar att en fokusgrupp där deltagarnas diskussioner står i fokus utan vägledning från moderatören kallas för en ostrukturerad fokusgrupp. Vår fokusgrupp kan därmed ses som en ostrukturerad fokusgrupp. Moderatören har även ansvaret för att alla ska få komma till tals, att samtalsämnet håller sig inom fokusgruppens syfte och att tidsramen hålls (Denscombe, 2009; Gustafsson, 2014; Wibeck, 2010). Fokusgrupperna i studien varade mellan 45 till 75 minuter, därefter valde vi som moderatörer att avsluta diskussionerna.

Etiska ställningstaganden

I vår studie har vi utgått från de fyra huvudkraven som *Forskningsetiska principer* (Vetenskapsrådet, u.å.) belyser: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Vi kommer här att berätta kortfattat om de fyra huvudkraven och hur vi tillämpat dessa i vår studie.

Informationskravet innebär att medverkande deltagare blir informerade om studiens syfte, att deltagandet är frivilligt och att de har rätt att avbryta sin medverkan (Vetenskapsrådet, u.å.). Innan fokusgruppernas start skickade vi ut missivbrev till de förskolor som skulle medverka i vår studie. I vårt missivbrev beskrev vi vilka vi är, vad vår studie handlar om och syftet med vår studie. Inför varje fokusgrupp informerade vi även muntligt om studiens syfte. Samtyckeskravet innebär sammanfattat att alla deltagare har rätt att bestämma om de vill medverka i studien, hur länge och på vilka villkor. Deltagarna har dessutom rätt att avbryta sin medverkan utan påtryckningar från forskaren och utan några negativa följder (Vetenskapsrådet, u.å.). I vårt missivbrev klargjorde vi att deltagandet i vår studie var frivilligt och hur lång tid vi beräknade att fokusgruppen skulle ta. Vi betonade även muntligt inför varje fokusgrupptillfälle att medverkan är frivillig och att de deltagande har rätt att avbryta sin medverkan under tidens gång utan några negativa följder.

Konfidentialitetskravet innebär bland annat att en deltagares personuppgifter och uppgifter ska bevaras oåtkomligt från obehöriga och konfidentiellt (Vetenskapsrådet, u.å.). I vår studie är de medverkande deltagarna avidentifierade vilket vi även beskrev i vårt missivbrev, vi avslöjar heller inte vilka förskolor vi har utfört vår studie på.

Nyttjandekravet som är det sista kravet innebär att undersökningens resultat och uppgifter om deltagarna endast får användas till forskning (Vetenskapsrådet, u.å.). Vi beskrev i vårt missivbrev att studiens resultat endast kommer att användas i forskningssyfte, det betonade vi även muntligt inför varje fokusgrupp. Vid varje tillfälle informerade vi muntligt om studiens syfte, deltagarnas frivilliga medverkan, att de fick avbryta fokusgruppen utan negativa följder, fokusgruppens tidsram, att studien är konfidentiell och att resultatet endast är till i forskningssyfte. Vi valde att informera deltagarna muntligt för att försäkra att ingen deltagare hade missat vår information.

Anteckning och ljudupptagning

Under fokusgrupperna förde både moderatorn och observatören anteckningar. Vi valde båda två att anteckna då vi är medvetna om att vi kan uppmärksamma olika saker. I våra anteckningar markerade vi varje deltagare med siffrorna ett till fyra för att behålla deltagarnas anonymitet. Utöver det som sas antecknade vi även deltagarnas kroppsspråk och mimik. Vi valde även att spela in våra fokusgrupper med diktafon. Den inspelade datan har möjliggjort att vi har kunnat lyssna på diskussionerna igen, för vidare reflektioner. Genom att komplettera våra anteckningar med ljudinspelning så har vi minskat risken för feltolkningar av våra anteckningar.

Analyserad data

Efter varje fokusgrupp har vi transkriberat den insamlade datan till text. Vi har sedan använt oss av *textnära kodning* för att analysera vårt *analysdokument*, dvs. vår intervjutranskription (Tjora, 2012). Tjora (2012) förklarar *textnära kodning* som en analysmetod där texten blir indelad utifrån olika teman och koder som texten handlar om. I en *textnära kodning* behöver man inte gå in i texten upprepande gånger under en analys utan kan ta hjälp av de kodningar man har då de sammanfattar styckets innehåll. Utöver textnära kodning har vi även använt oss av färgkodning. Vi har då kategoriserat upp texten med hjälp av olika färger. På så sätt har vi fått en lättare översikt av vilka teman som upprepat samt vilka som inte upprepas. Datamaterialet analyserades främst utifrån begreppen genus och normer.

Resultat

I kommande stycke presenteras det analyserade resultatet utifrån våra fokusgruppintervjuer. Vi har genomfört fokusgrupper på två olika förskolor med två olika grupper av pedagoger på varje förskola. Den ena förskolan kallar vi förskolan Formen, där kallas grupperna för Cirkeln och Kvadraten. Den andra förskolan kallas för förskolan Trädet, där heter grupperna Björken och Tallen. Förskolornas namn, gruppnamn och pedagogernas namn är fingerade. Vi kommer i första hand att utgå från våra två frågeställningar: Vilka metoder beskriver pedagoger att de arbetar med gällande jämställdhetsarbete på förskolan? Och hur beskrivs kompetensutveckling gällande jämställdhet i förskolan? Vårt resultat analyseras utifrån begreppen kön, genus, normer och värderingar.

Vilka metoder beskriver pedagoger att de arbetar med gällande jämställdhetsarbete på förskolan

Hinder i jämställdhetsarbetet

Under våra fokusgrupper uppmärksammades att flera pedagoger uttryckte vissa hinder som förekommer i förskolans jämställdhetsarbete. Vi kommer i följande stycke att beskriva några utav de hinder som kom upp i pedagogernas fokusgrupper.

Pedagogers förhållningssätt

På förskolan Formen beskriver pedagogerna att de blir hindrade i sitt jämställdhetsarbete på grund av att flickor och pojkar har olika intressen. Följande citat beskrivs av pedagogen Fatima i grupp Kvadraten.

Fatima: Ja det är väl att alla barnen... bemöts lika. Alltså alla barn kan ju inte bemötas lika för alla är ju olika men alltså att man inte gör skillnad på... ah kön i detta fallet då. För mig är ju jämställdhet det är ju... alltså för mig är ju... aaa. Alltså... för det handlar... ehm... nu kanske jag säger något väldigt dumt men för mig är ju, alltså... könen är ju... Hur ska man säga... Men det är skillnad på tjejer och killar, det är det. Och jag tror att det är inbyggt alltså vad tjejer och killar är intresserade av. Så jag tror inte alltså att man kan neutralisera tjejer och... alltså göra dem... äh, alltså tjejer och killar är olika det är de. Och jag tror att det är inbyggt i våra gener vad de är intresserade av... För många förskolor säger att aa nu ska vi få tjejer att leka med det och killar att leka med det. Men jag tror alltså att någon skillnad det, det är inte farligt. Alltså jag har inte blivit skadad av att göra tjejiga saker så.

Fatima beskriver en viss problematik med jämställdhetsuppdraget. Hon menar att alla barn ska bemötas lika men att det inte går då pojkar och flickor är olika. Samtidigt menar hon att man som pedagog inte ska göra skillnad på kön. Fatima säger att anledningen till att pojkar och flickor är olika beror på att barnens intressen är inbyggt i deras gener. Hon menar att barnet är född med det biologiska kön och intressen som tillkommer. Odenbring (2014) menar att kön kan vara biologiskt och socialt konstruerat. Socialt konstruerade kön, dvs. genus, innebär att man formas av sin omgivning (Odenbring, 2014). Fatimas uttryck innebär då att hon anser att barn inte är socialt konstruerade utan menar att det är gener som bestämmer vad barnen intresserar sig för. Det kan betyda att hon inte heller lägger någon vikt vid jämställdhetsarbetet på förskolan eller jämställdhetsuppdraget då omgivningen inte ses som betydelsefull för hur barnet blir. Hon kritiserar både könsneutralitet och vad som kan tolkas som ett kompensatoriskt jämställdhetsarbete. Hon menar att man inte kan neutralisera tjejer då deras intressen bestäms av biologin och inte går att påverka. Fatimas yttrande kan innebära att hon menar att ett jämställdhetsarbete innebär att neutralisera tjejer, men att hon ställer sig kritisk till det. Eidevald och Lenz Taguchi (2011) beskriver ett könsneutralt arbetssätt som ett förekommande arbetssätt där könsneutral miljö, leksaker, språk och bemötande står i fokus. Här betonas yttre faktorer medan pedagogen i vår studie kan ge uttryck för att det är barnen som ska neutraliseras. Fatima kritiserar även vad som kan tolkas som ett kompensatoriskt arbetssätt då hon menar att vissa förskolor vill få "tjejer och leka med det och pojkar och leka med det". Det kan tyda på att hon menar att en del förskolor arbetar med att locka pojkar och flickor till könsöverskridande aktiviteter. Det kompensatoriska jämställdhetsarbetet innebär bland annat att blanda könskodade leksaker så att både flickor och pojkar får möjlighet att använda könsöverskridande leksaker och material (Eidevald & Lenz Taguchi, 2011). Även det arbetssättet är något som Fatima ställer sig kritisk till då skillnad mellan pojkar och flickor inte är farligt och hon själv har inte blivit skadad av att göra "tjejiga saker".

Normer

I likhet med grupp Kvadraten beskriver också deltagarna i grupp Cirkeln hinder i förskolans jämställdhetsarbete. De menar att arbetet hindras av att barnen själva styrs av normer. Likheten kan vara en följd av att båda arbetslagen verkar på samma förskola och därmed påverkar varandra. Följande samtal utspelade sig mellan två pedagoger, Anna och Barbara.

Anna: Det är ju naturligtvis så att i en jämställd förskola så ska alla få samma möjlighet till att göra vad de vill... Och ah utan styrning.

Barbara: Ja, precis.

Anna: Sen så styr ju barnen kan jag känna... "näå så kan inte tjejer göra och så kan inte killar göra".

Barbara: Jag tycker inte att jag hör det inne hos oss jättemycket om ja ska vara ärlig.

Anna: Det blev väldigt tydligt i höstas med killfärger och tjejfärger. Tjejer ska rita med tjejfärger och killar ska rita med killfärger. Då frågade jag om kan inte tjejer ha blått, näå. Kan inte killar ha rosa? Näå. Men vad har du för färg på dina byxor? Blå. Ja men då kan ju inte du ha den färgen för du är ju tjej? Öööhm jo... Men du sa ju att man inte kunde det? Jo men man kan det...

Barbara: Vi hade en pojk som sa till en annan pojk, eller han ifrågasatte varför han inte hade klippt sig, han tyckte att han skulle säga till sin mamma att han skulle gå till frisören för han hade långt hår.

Anna beskriver att en jämställd förskola innebär att alla barn ska få samma möjligheter till att få göra vad de vill utan styrning. Det arbetet är dock problematiskt då hon menar att barnen styrs av de normer som säger hur flickor och pojkar ska vara. Barbara håller inte riktigt med men kan ändå relatera till en händelse där normer styr vilka frisyrrer som är tillåtet för pojkar att ha. Barnet hon beskriver är en pojke som inte tycker att pojkar ska ha långt hår, det kan bero på de normer kring hur pojkar och flickor ska se ut. Anna beskriver ett samtal mellan sig själv och ett barn där barnet poängterar att flickor ska rita med tjejfärger och pojkar med pojkfärger. Vilka färger som tillhör vardera kön framkommer inte av barnets kommentar, däremot ifrågasätter Anna barnet om inte tjejer kan ha blått och killar rosa. Barnet ger uttryck för att vissa färger är könskodade men Anna är den som talar om vilka färger som tillhör respektive kön. Det kan tolkas som att både barnet och Anna är påverkade av normer. Wedin (2014) förklarar normer som osynliga regler för vad som är rätt och vad som är fel sätt att vara på. Vidare menar Wedin att för att lyckas i ett jämställdhetsarbete så krävs det en förståelse för de normer som kan finnas i verksamheten. Anna och Barbara är medvetna om och har uppmärksammat de regler som barnen rättar sig efter vilket även kan innebära en tillgång för deras jämställdhetsarbete.

Könsblindhet

Sammanfattat beskriver pedagogerna på förskolan Formen att deras jämställdhetsarbete hämmas på grund av att barnen har olika intressen och av att de styrs av normer som bestämmer hur pojkar och flickor ska vara eller se ut. Men arbetet kan också hindras av att pedagogerna inte själva ser att pedagogiken är ogynnsam för jämställdhet. Wedin (2014) menar att förskolans verksamhet idag är könsblind. Hon menar att det kan komma av att pedagogers upplevda könsmonster känns normala och är därför svåra att uppfatta som ojämsliddhet. För att göra förskolan könsmedveten istället för könsblind menar Wedin att det krävs att synliggöra och motverka de normer som verksamheten präglas av. I följande exempel från grupp Kvadraten kan man anta att de medverkande pedagogerna beskriver sig själva som könsblinda.

Fatima: Men sedan så tycker jag också att man, man... Det finns ju någon forskning som säger att man pratar ju längre med flickor och kortare till pojkar, alltså kommandon då. Det, det har jag funderat på men det kan inte jag faktiskt tycka att vi gör. Utan det gör vi säkert någonstans men inte vad jag kommer på...

Eva: Nä vi skulle nog behöva blir observerad som personal och att man, ehm får tänka till och vakna till lite. Alltså man tänker ju inte man går ju i detta varenda dag, dag ut och dag in i samma gamla spår. Så är det ju... Det här får ju en verkligen att tänka till lite alltså... För det första är det ju ganska svårt att bara kastas in i det här åh... mm...

Fatima säger först att hon inte pratar kortare med flickor än med pojkar, samtidigt poängterar hon ändå att hon säkert gör det men att hon inte kan komma på det själv. Det kan tolkas som att hennes avsikt inte är att prata olika till pojkar och flickor men att hon likväl skulle kunna göra det omedvetet. Fatimas omedvetna bemötande gentemot flickor och pojkar kan vara påverkat av normer och värderingar. En möjlig konsekvens av det kan vara att hon upplever sitt bemötande som normalt och då inte ser det ojämsställda. Normer och värderingar kring hur pojkar och flickor ska vara präglar och formar den pedagogiska verksamheten (SOU 2006:75). Eva beskriver "man tänker ju inte, man går i detta varenda dag, dag ut och dag in i samma gamla spår". Det kan tolkas som att hon beskriver sig som könsblind då ojämsställdhet har blivit en vardag i förskolans verksamhet. Eva beskriver att det finns ett behov av att bli observerad för att "tänka till och vakna till". Det kan innebära att det är först vid en observation som ojämsställdhet synliggörs och verksamheten slutar att vara könsblind. De båda pedagogerna uttrycker en viss strävan efter att bli observerad i relation till språket, det kan betyda att de uppfattar språket som betydelsefullt för jämställdhet. Deras betoning av språkets betydelse kan tolkas som att språket har en betydande roll för hur pojkar och flickor formas. Det kan i sin tur innebära att de ser barnen som socialt konstruerade, dvs. genus. Viljan att bli observerad, för att själv bli uppmärksammas om sitt egna förhållningssätt, är något som förekommer vid flera tillfällen under våra fokusgrupper. Följande diskussion äger rum i grupp Cirkeln.

Anna: Ja och att någon utifrån kommer och likadant när XX hade sin studie när någon annan kommer och sätter fokus på någonting och säger hur tänkte ni där, varför gjorde ni så. Det är lätt att komma in, du jobbar på och ser det inte själv. Utan att någon kommer och... Ge bara ett exempel och hur tänkte ni där så att man får tänka till själv... Det är ju också en...

Cecilia: Jag tänkte massor när XX var här. Att jag hur jag bemöter barnen. Men att det är så invariant på något sätt. Jag kom ju på mig själv hela tiden... ah med och benämna barnen...

De två pedagogerna beskriver båda att det finns ett behov av att någon utanför verksamheten kommer och observerar hur de bemöter barnen. Anna beskriver att hon behöver bli ifrågasatt där hon får tänka till kring hur hon tänker och sitt bemötande. Både Anna och Cecilia beskriver att det är svårt att uppmärksamma sitt egna förhållningssätt gentemot pojkar och flickor då det är invariant och "jobbar på och ser det inte själv". Bådas beskrivning kan ses i likhet med grupp Kvadraten som ger uttryck för att beskriva sig som könsblinda och påverkade av normer. Wedin (2014) beskriver att en generell konsekvens av att förskolans verksamhet är könsblind kan vara att man inte arbetar aktivt med jämställdhetsarbete. Det kan

innebära att man då inte heller arbetar aktivt för att utmana eventuella normer som kan förekomma i förskolans verksamhet.

Att prata om jämställdhetsarbete

Under vår fokusgrupp uppmärksammade vi att jämställdhetsarbete i förskolan kan vara problematiskt att prata om. Följande samtal utspelar sig i grupp Kvadraten.

Eva: Det hade vart skönt om ni bara hade vart på plats och observerat oss.

Fatima: Ja men beskriv ert arbete med jämställdhet, vad har vi gjort? Jag tänker så att det knakar... Nu var det ju väldigt länge sedan som vi gjorde något gemensamt, husgemensamt alltså.

Eva: Men gud vad svårt... Nu kanske jag är helt ute och cyklar men kan det vara när vi bakar t.ex.? kan det vara en sådan grej, alltså jag vet inte.../.../

Fatima: Samma med pyssel, alltså här får ju killar också väva och, sy och så där. Och det är ju inget som vi arbetar... alltså det är ju naturligt för oss att alla är med.

Eva: Väldigt svårt att beskriva ett specifikt tillfälle där man alltså har tänkt på det, är det inte det?

Fatima: Jo det är väldigt svårt. För när jag tänker på vår barngrupp som den är nu. Då kan inte jag säga att vi gör någon skillnad på dem. Men det är ju säkert det om ni skulle komma hit och observera.

Pedagogernas samtal kan tolkas som att förskolans jämställdhetsarbete är problematiskt att tala om. Eva säger att det hade varit bättre om vi hade observerat dem istället, för att se hur de arbetar. Det kan betyda att hon beskriver att det finns ett jämställdhetsarbete på förskolan som man märker vid observationer men som inte går att beskriva. Vidare säger Eva att det "är väldigt svårt att beskriva ett specifikt tillfälle där man alltså har tänkt på det". Det kan tolkas som att förskolan inte arbetar aktivt med jämställdhet i förskolans verksamhet, vilket kan ses i likhet med andra studier (Odenbring, 2012; SOU 2006:75; Ärlemalm-Hagsér & Pramling Samuelsson, 2009). Eva beskriver samtidigt att jämställdhetsarbetet kan synliggöras vid observationer vilket kan tolkas som att det ändå bedrivs ett visst jämställdhetsarbete. Hon säger också att det är svårt att veta vad jämställdhetsarbete innebär då hon ställer sig frågande till om förskolans jämställdhetsarbete kan innebära bakning. Det kan vara en orsak till att hon uppfattar det problematiskt att tala om det arbete som bedrivs. Det kan bero på okunskap om vad jämställdhetsarbete innebär. Wedin (2014) beskriver att såväl bristen på jämställdhetsarbete i förskolan kan ha sin grund i normer och värderingar som att det även kan vara en följd av personalens okunskap. Hon menar att okunskap kan leda till att ojämställdhet i förskolans verksamhet inte uppmärksammas av pedagogerna. Fatima uttrycker att i förskolan får killar också pyssla, väva och sy. Det kan tolkas som att hon anser att dessa aktiviteter är stereotypa flickaktiviteter. Könsoverskridande aktiviteter kan alltså ses som betydelsefullt för jämställdhet. Fatima ger uttryck för att aktiviteter kan ha betydelse för hur pojkar och flickor formas vilket kan innebära att hon menar att barn är socialt konstruerade. Vi har nu beskrivit de hinder som tas upp i det jämställdhetsarbete som förekommer på de förskolor som ingår i vår studie. I följande stycke kommer vi att beskriva det jämställdhetsarbete som pedagogerna själva beskriver bedrivs trots förekommande hinder.

Kompensatoriskt jämställdhetsarbete

I fokusgrupperna går det att urskilja en strävan efter att locka eller styra in flickor och pojkar till aktiviteter som kan ses som könsöverskridande. Ett kompensatoriskt jämställdhetsarbete innebär enligt Eidevald och Lenz Taguchi (2011) att pedagogen möjliggör och breddar flickors och pojkars sätt att vara för att få bort eventuella olikheter mellan könen. De olikheter som kan finnas mellan flickor och pojkar menar man inom det kompensatoriska arbetet är socialt konstruerat. Arbetssättet innebär bland annat att blanda könskodade leksaker så att både flickor och pojkar får möjlighet att använda könsöverskridande leksaker och material. Följande yttrande kom upp som exempel i grupp Cirkeln:

Barbara: Jag tänker på leken där igen så när man pratar styra... Alltså det där med att arbeta med jämställdhet... Det kan ju vara när man styr pojkar. Det är väl att arbeta med jämställdhet. Alltså för att det inte ska bli Bayblade fem dagar i veckan.

Barbara säger att jämställdhetsarbete kan innebära att styra bort pojkar från att leka med Bayblade. Man kan anta att hon menar att Bayblade är en aktivitet som är typisk för pojkar att leka, Bayblade kan därför ses som en normpåverkad aktivitet. Vad Barbara tycker att pojkarna ska leka med istället blir osagt, men eventuellt någon lek som inte motsvarar Bayblade. Då man kan anta att Bayblade anses som en pojkaktivitet så kan man även anta att det är strävansfullt att pojkar då istället leker med könsöverskridande aktiviteter. Hennes strävan att styra bort pojkar från denna aktivitet och istället locka till könsöverskridande kan ses som ett uttryck för ett kompensatoriskt jämställdhetsarbete. Orsaken till att hon ger uttryck för att pojkarna inte ska leka med Bayblade så ofta framgår inte. Det kan orsakas av att hon uppfattar att jämställdhet innebär att pojkar även ska leka med något som anses flickigt, vad flickor ska leka med framgår inte. Då Barbara kan ge uttryck för ett kompensatoriskt jämställdhetsarbete så kan man även tolka det som att hon menar att kön är socialt konstruerat, dvs. genus. Då könsöverskridande aktiviteter ses som ett betydelsefullt mål att sträva efter kan det betyda att pojkar och flickor är olika och att man vill få bort dessa olikheter genom aktiviteter. Hon använder sig av begreppet styra i relation till förskolans jämställdhetsarbete. På förskolan Trädet i grupp Tallen ger pedagogerna också uttryck för ett kompensatoriskt arbetssätt men de använder sig av begreppet locka istället för att styra.

Jasmine: Sedan tänker man i leken, att man uppmuntrar kanske killarna som kanske är i docklek och att man försöker hjälpa dem och vägleda dem i leken och att tjejerna som börjar leka med bilar, att man spinner på det på något vis./.../ Det här vad innebär en jämställd förskola jag tänker, alltså det handlar inte om att vi ska typ såhär styra om, utan locka i så fall om man märker att oj det är verkligheten. Som du säger att man skulle märka att killarna, det är bara killar i legovrån eller bara tjejer i hemvrån. Det handlar inte om att man måste, utan att man kan locka över. Många kanske missuppfattar det som att vi ska styra det, alltså att vi ska styra vad barnen gör, för att de, måste ju fråga, men de kanske inte riktigt, de kanske behöver hjälp också, alltså för att förut kanske man inte...

Jasmine kan ge uttryck för vad som kan anses som ett kompensatoriskt jämställdhetsarbete då hon menar att man kan uppmuntra pojkar till docklek och flickor till billek. Det hon säger kan

tolkas som att normen för docklek anses som en aktivitet för flickor medan billek som en normaktivitet för pojkar. Hon uttrycker, i likhet med Barbara, att pojkar och flickor har vissa olikheter då de dras till olika aktiviteter. Dessa olikheter kan då ändras genom könsöverskridande aktiviteter. Det kan tolkas som att även Jasmine ger uttryck för att barns kön är socialt konstruerade. I likhet med Granboms (2011) resultat kan även pedagogen i vår studie ge uttryck för ett kompensatoriskt jämställdhetsarbete då hon uppmanar till könsöverskridande aktiviteter. Jasmine säger även att begreppet styra kan vara fel formulering då hon menar att man snarare lockar barnen och inte styr barnen till könsöverskridande aktiviteter. Hon beskriver också att man lockar då man märker att det bara är pojkar inne i legovrån eller flickor i hemvrån. Det kan betyda att ett kompensatoriskt jämställdhetsarbete endast blir aktuellt om man märker att barnen leker med könskodade leksaker. Lite senare i diskussionen kan man urskilja en viss kritik till att locka barn till könsöverskridande leksaker.

Maria: Sedan tycker jag att det är viktigt att de killarna som har sådana behov av att bara leka killiga lekar, att de måste få göra det, att man inte kan hela tiden styra in dem på annat.

Jasmine: Nej precis det var det jag menade att vi inte kan styra, vi kan mer locka kanske då om det... Intresse...

Maria: Göra det intressant.

I ovanstående citat kan det antas att anledningen till att Jasmine inte ville använda sig av begreppet styra kan ha sin grund i att man då inte tar hänsyn till barnens behov. Maria menar att killar som har behov av att leka "killiga lekar" måste få göra det. Det kan tolkas som att hon menar att pojkar har vissa särskilda behov som man måste låta dem få utlopp för. Om flickor har liknande behov framgår inte, inte heller om det är betydelsefullt att även dem får utlopp för dessa eventuella behov. Pedagogerna uttrycker först en strävan efter ett kompensatoriskt arbetssätt men motsätter sig sedan det. Det kan tyda på en viss oklarhet i hur man arbetar med jämställdhet i förskolan.

Könsneutralitet

Eidevall och Lenz Taguchi (2011) belyser att två av de vanligaste strategierna för arbete med jämställdhet i förskolan är könsneutralitet och kompensatoriskt jämställdhetsarbete. Ett könsneutralt arbetssätt innebär att man som pedagog inte kategoriserar in barn, material och miljö efter barnets kön. I följande samtal i grupp Björken kan man ana att pedagogerna strävar efter ett könsneutralt arbetssätt.

Gunilla: Och sedan har ju samhället ändrat sig drastiskt det sista, det har ju blivit otroligt tjejtigt och killigt eh... så att för oss blir det ju ännu tuffare då, för då får ju vi ännu mer könsneutralisera, och vi har ju tagit bort slott med öh prinsessor och vi har tagit bort en borg med bara riddare och liksom tagit bort de här bitarna som är jätte-jätte rosa och jätte tuff-tufft. Fast vi har ju kvar hemmazonen med dockor och så men i... den upplever jag ju att det är både tjejer och killar utan liksom någon skillnad.

Indra: Fast de är ju väldigt neutrala. De är ju inte...

Gunilla: Ja det är ju inte...

Indra: Det är ju inte typiskt flicka typiskt pojke.

Gunilla: Nej.

Indra: Hela setet går inte i ... färg eller...

Gunilla: Vi har pojkdockor, vi har flickdockor, så att det...

Hanna: Och att man uppmuntrar ju dem, det handlar inte om, om man är tjej eller om man väljer att vara i den zonen utan man tar ju alla att kunna vara där, det blir mycket sådana diskussioner.

Gunilla beskriver att förskolan strävar efter att könsneutralisera den pedagogiska verksamheten. Det har de gjort genom att ta bort slott med prinsessor och borg med riddare. Det kan tolkas som att dessa leksaker enligt pedagogerna är könskodade och lockar det ena könet mer än det andra. Förskolans arbetssätt kan ses i likhet med Eidevalds undersökning som Eidevald och Lenz Taguchi (2011) beskriver. Den pekar bland annat på att förskolors jämställdhetsarbete visar sig genom att pedagogerna köper in könsneutrala leksaker, att de försöker undvika att dela upp leksaker i flick- och pojkleksaker eller avstår från dessa leksaker helt och hållet (Eidevald & Lenz Taguchi, 2011). Gunilla betonar att deras könsneutrala arbetssätt får motstånd från samhället då samhället är "otroligt tjejigt och killigt", hon beskriver att det könsneutrala arbetssättet blir då "tuffare". Det kan tolkas som att hon menar att arbetssättet kräver mer prestation av pedagogerna men att det är ett betydelsefullt arbetssätt då samhällets normer bidragit till att stereotyperna ökat. Vilka leksaker som anses som könsneutrala kan vara en orsak av pedagogers åsikter eller normer om vilka leksaker som tillhör vilket kön. Gunilla beskriver att de har en hemmazon kvar med dockor i men att hon upplever att både pojkar och flickor leker där inne. Indra menar att dockorna är neutrala då de inte går i en specifik färg och inte är typiskt flickigt eller pojkgigt. Hon säger dessutom att de har både pojkdockor och flickdockor. Strävan efter att könsneutralisera dockorna kan ses som ett könsneutralt arbetssätt men samtidigt säger Hanna "och att man uppmuntrar dem, det handlar inte om, om man är tjej eller om man väljer att vara i den zonen utan man tar ju alla att kunna vara där". Det kan tolkas som att Hanna uppmuntrar till könsöverskridande aktiviteter vilket kan tyda på ett kompensatoriskt arbetssätt. Dolks (2013) undersökning visar att förskolan Bamse som utsäger sig för att vara en könsneutral förskola även arbetar efter ett kompensatoriskt arbetssätt. Det är förekommande att förskolor blandar de båda arbetssätten (Eidevald & Lenz Taguchi, 2011). Pedagogerna i vår studie kan antas blanda både ett könsneutralt och ett kompensatoriskt arbetssätt då de ger uttryck för att både könsneutralisera verksamheten och samtidigt uppmuntra till könsöverskridande aktiviteter. Ovanstående exempel kan tolkas som att ett könsneutralt arbetssätt kan vara problematiskt och kan möta motstånd från samhällets normer. Följande exempel från grupp Tallen visar att könsneutralitet även kan få motstånd från pedagogernas egna normer.

Karin: /.../ Men vi ska ju inte se till kön, vi ska ju se till individen... Det är barn liksom inte...

Maria: Jag tänker ofta på det, när jag pratar med barn, att man inte berömmar dem för hur de ser ut, utan för den person de är.

Jasmine: Ja.

Maria: Om de har gjort något bra då.

Jasmine: Men vad det sitter i... Man får hela tiden, det låter hemskt men man får ju kämpa och tänka på det hela tiden för att det sitter så inmatat på något vis och jag vet man märker ju på vissa barn hur de kommer. I stället för att säga hej så kanske de kommer så här och visar att de har spänne, även killar kommer och... Det är viktigt.

Karin säger att förskolan ska se barn som individer och bortse från kön. Maria betonar bemötandet av barnet som individ genom att inte berömma utseenden utan istället för hur de är som personer. Deras yttranden kan tolkas som att de strävar efter ett könsneutralt arbetssätt då de inte utgår från barnets kön utan utgår från barnet som individ. Ett könsneutralt arbetssätt innebär bland annat att man inte kategoriserar in barn utefter vilket kön barnet har (Eidevald & Lenz Taguchi, 2011). Pedagogernas yttranden tyder på att de strävar efter att använda ett könsneutralt språk. Eidevald och Lenz Taguchi (2011) beskriver att ett könsneutralt språk gentemot pojkar och flickor är en förekommande strategi för jämställdhetsarbete i förskolan. Däremot visar Odenbrings (2012) studie att lärare har en tendens att kategorisera flickor och pojkar utefter kön i samtal med barnen. Även Jasmine beskriver en viss problematik kring ett könsneutralt språk då hon uttrycker följande "men vad det sitter i... Man får hela tiden, det låter hemskt men man får ju kämpa och tänka på det hela tiden för att det sitter så inmatat på något vis". Det kan tolkas som att normer påverkar hennes språk då språket gentemot flickor och pojkar "sitter så inmatat". Eidevald och Lenz Taguchi (2011) beskriver genus som en språklig konstruktion och menar vidare att språket uttrycker de värderingar som pedagogen har. En möjlig förklaring till att ett könsneutralt språk är förekommande på förskolan kan vara att kön ses som socialt konstruerat och därigenom formas av språket.

Hen

Pedagogerna på samtliga förskolor diskuterar begreppet hen och dess påverkan. Språkhandläggare J. Ledin (personlig kommunikation, 21 maj 2015) upplyser om att i Svenska Akademiens ordlista kan man läsa följande förklaring till begreppet hen:

hen [hen´] pron.;gen. *hens*; objektform *hen* hellre än *henom* **1** könsneutral benämning på person som är omtalad ev. implicit i sammanhanget; jfr **1** *den, han: läraren kan fritt välja vilken metod h. vill; om någon kör mot rött ljus så blir h. bötfälld* **2** benämning på person som inte vill el. kan kategorisera sig som man el. kvinna (J. Ledin, e-post, 21 maj 2015).

Svenska Akademien beskriver hen som ett svenskt könsneutralt pronomen som syftar till att varken hon eller han används när man pratar om en person i tredje hand, detta med två olika betydelser; att könet inte är känt på den som omtalas eller ett sätt att benämna ett tredje kön. I grupp Björken talar Gunilla om begreppet i följande citat:

Gunilla: Men som sagt var så är det ju jätteviktigt nu med tanke på samhällets inriktning men samtidigt som det är väldigt uppdelat så har det ju kommit en ny grupp som är väldigt könsneutral där det är alltså där är du varken kille eller tjej och går helt åt andra hållet. Det finns liksom inte det här mellantinget att du är en pojke, och du leker med det du leker, eller du är en flicka och du leker med det du leker. För att antingen ska du vara en hen som inte är något kön. Eller också så ska du vara en prinsessa eller en riddare. Alltså det finns inget mitt

emellan och jag tror att det mitt emellan är det som vi strävar lite efter inom förskolan. Inte att vi inte har könsneutrala, att de inte är något kön, för de har ju ett kön och de är ett kön, men det de leker och den miljön de är ska vara lika för alla barn.

Gunilla beskriver begreppet hen som könsneutralt och som en människa utan något kön. Hon beskriver även att hen är motsatsen till prinsessa och riddare och att det är något mittemellan som förskolan strävar efter. Hon kritiserar begreppet hen och därmed könsneutralitet. Gunilla använder följande argument "inte att vi inte har könsneutrala, att de inte är något kön, för de har ju ett kön och de är ett kön". Hon poängterar att barn har ett kön, om könet är biologiskt eller socialt konstruerat framgår inte av hennes uttryck. Men det kan tolkas som att hon menar att barnets kön är biologiskt och inte förändringsbart. Sammanfattat kan Gunillas förklaring om begreppet hen ses som könsneutralt och könlöst. Diskussionen kring begreppet hen uppkom under flertal tillfällen under fokusgruppintervjun i grupp Björken.

Hanna: Jag tänker just det här att de får ha rosa och då ett hårspänne och den här diskussionen med hen att allting ska vara så neutralt, jag kan ju känna att det är ju lite farligt i det också. För då helt plötsligt så får du inte vara den du är, utan du stöps in i en allmän mall. Det tycker jag är väldigt viktigt att lyfta faktiskt. Alla ska få vara...

Gunilla: För ska du vara en hen så får du inte vara tjejig.

Hanna: Och det är lika illa, som att vill du, älskar du att ha rosa och ha prinsesskrona om du är kille eller tjej så får du ha det. Eller?

Indra: För det är sån du är.

Gunilla: Där är det är jättestorligt det här med hen, att könsneutralisera. För att vi har två kön, vi är olika och vi måste få lov att vara olika, sedan om du väljer att vara mer killig eller mer tjejig så spelar det ingen roll vad du har för kön men du måste ju ändå få vara den du är.

Gunilla och Hanna uttrycker vad som kan tolkas som en oro inför användandet av begreppet hen, de båda pedagogerna säger att det är farligt och till och med jättestorligt att behandla personer könsneutralt. Man kan tolka deras yttrande som att ett könsneutralt arbetssätt innebär att könsneutralisera barnen och inte miljön. Ett könsneutralt arbetssätt är enligt Eidevald och Lenz Taguchi (2011) inte kopplat till barnets kön, utan bygger på att omgivningen runt barnet neutraliseras. Här argumenterar Hanna för att begreppet hen inte bör användas då barn stöps in i en allmän roll och därmed inte får vara som de är. Det kan innebära att pojkar och flickor är olika och begreppet hen kan hämma dessa olikheter. Gunilla säger "Vi har två kön, vi är olika och vi måste få lov att vara olika". Här betonas barnens kön som betydelsefullt för hur barnen är. I Edströms (2010) studie ansåg de medverkande pedagogerna att man främjar stereotypa könsmonster genom att barnets kön går före individen. Om pedagogerna i vår studie delar denna åsikt framgår inte av konversationen men man kan tolka att barnets kön blir betonat och med det även betydelsefullt.

Genusordning

Under fokusgrupperna exemplifierades händelser ur verksamheten som pedagogerna ville lyfta gällande jämställdhetsfrågan. Ett återkommande exempel som uppmärksammades var att pojkar var överrepresenterade. I de exempel som tas upp beskrivs pojkars beteende först och

sedan flickornas, i en del exempel tas inte flickorna upp alls. Följande citat är tagna under fokusgruppernas gång.

Grupp Björken: /.../ I bland så säger man vilken cool tröja du har till en kille och åh vad fin du är till en tjej./.../

Grupp Cirkeln: /.../Men klär pojkarna ut sig till prinsessor?/.../

Grupp Cirkeln: Det är ofta som man försöker få tjejer att göra pojkgrejer än tvärtom./.../

När pedagogerna i de olika fokusgrupperna diskuterar exempel på barn som avviker från normen så är det antingen främst pojkar som tas upp eller pojkar först och sedan flickor. En anledning till det kan vara att pojkar utmärker sig mer när de gör något som faller utanför den manliga normen. Hirdman (1986) anser att det är svårare för pojkar att bryta könsnormer än flickor då pojkars könsöverskridande handlingar märks mer. Det kan vara en anledning till att pojkars avvikande beteende tas upp i våra fokusgrupper. Flickornas avvikande beteende tas inte upp i samma utsträckning som pojkarnas, det kan bero på att mansnormen är något man vill eftersträva. Hedlin (2006) menar att det finns en strävan efter att forma flickor in i mansnormen då den är överordnad. Det kan även vara en förklaring till att pedagogerna i vår studie uttrycker att "det är ofta man försöker få tjejerna att göra pojkgrejer än tvärtom". Det kan även vara en följd av samhällets genusordning. Hirdman, Björkman och Lundberg (2012) förklarar genusordningen som en princip där mannen ses som den överordnade. Pedagogernas yttranden, i vår studie, kan förklaras med att de styrs av den rådande genusordningen där mannen är överordnad, det kan vara en orsak till att pojkar nämns vid fler tillfällen än vad flickor gör.

Hur beskrivs kompetensutveckling gällande jämställdhet i förskolan

Vikten av utbildning i relation till jämställdhetsarbetet på förskolan betonas olika i de två olika grupperna på förskolan Formen. Följande samtal utspelar sig i grupp Cirkeln.

Barbara: Men jag tror att utbildning har betydelse. För det beror ju på vilken kunskap man får... så... Aa, det har det. Och lärgrupper så när man får sitta och diskutera. /.../

Delia: Lärgrupper behövs.

Barbara: Och diskutera med andra förskolor.

Cecilia: Jag vill ju veta mer, inte bara veta hur ni gör. Jag vill ju veta hur det ska vara... Någon med kunskap.

Barbara: Det kan ju vara en kortare föreläsning.

Delia: Men där kanske man skulle kunna gjort som på den när vi var på teknikgrytan i Göteborg och att man tar tag i tankarna. /.../

Cecilia: /.../ Men vi har fått alldeles för lite kompetensutveckling. Jag har aldrig fått, mer än i utbildningen då.

Barbara betonar vikten av utbildning i förskolans jämställdhetsarbete. Hon menar att utbildning innebär mer kunskap. Även Cecilia beskriver att hon har fått för lite kompetensutveckling, det kan tolkas som att även hon uppfattar att utbildning eller kompetensutveckling är betydelsefullt för jämställdhetsarbetet. Hon uttrycker även en strävan efter mer kompetensutveckling. Vårt resultat kan ses i likhet med både Edström (2009) och

Wedin (2014). De båda författarnas studier visar att pedagoger i förskolan uppfattar att det krävs mer kunskap om jämställdhet, att det idag inte finns tillräckligt. Pedagogerna i vår studie ger både diskussionsgrupper och föreläsningar som förslag till utbildning. Cecilia säger även att hon vill veta mera om hur det ska vara, från någon med mer kunskap. Det kan tolkas som att hon inte finner sina kollegor kompetenta i området. Det kan även tolkas som att hon har en uppfattning om att det finns ett rätt och ett fel sätt att agera på. Sammanfattat är utbildning och kompetensutveckling betydelsefullt för samtliga deltagare på Förskolan Formen. Likaså på förskolan Trädet i grupp Björken har pedagogerna åsikter om utbildning i relation till jämställdhetsarbete.

Gunilla: /.../Då går vi vidare. Har utbildning någon betydelse i jämställdhetsarbete? Självklart! alltså, får man information och kunskap, kunskap är alltid betydelsefullt. All kunskap är betydelsefull.

Hanna: Eller menar ni olika utbildningar i arbetslaget? tänker ni förskollärare/ barnskötare är det så?

Moderator: Vi tänker överhuvudtaget utbildning.

Gunilla: Kompetensutveckling.

Hanna: Det är oerhört viktigt.

Gunilla: Ja men det är klart att utbildning har betydelse, självklart.

Indra: Ja ju mer man vet desto mer kött får man ju på benen /.../ Det är ju all sorts kompetensutveckling, jag tänker att det är ju både föreläsningar om jämställdhet, att läsa böcker om det eller bara höra, sitta olika förskolor mot varandra; hur jobbar ni? Och... eller bara sitta avdelningsvis så här också. Så lite som man har tid tycker jag. Nu i dag springer vi mellan avdelningarna för så mycket tid har vi ju inte.

Gunilla hävdar att utbildning är betydelsefullt för förskolans jämställdhetsarbete då utbildning medför kunskap. Hanna tillägger undrande om det rör personalens utbildning i form av förskollärare eller barnskötare. Då Gunilla besvarar att det rör sig om kompetensutveckling så svarar Hanna "det är oerhört viktigt". Hanna nämner inte vidare om personalens utbildning i form av barnskötare eller förskollärare är betydelsefullt. Hennes ifrågasättande kan tyda på att hon betonar kompetensutveckling högre än personalens yrkesutbildning, dvs. förskollärare eller barnskötare. Indra beskriver att kompetensutveckling är betydelsefull i form av föreläsningar, litteratur och diskussioner om jämställdhet. Hon betonar dock "så lite som man har tid tycker jag, nu idag springer vi mellan avdelningarna för så mycket tid har vi ju inte". Hennes uttryck kan tolkas som ett visst missnöje kring tidsbrist. Det kan innebära att tiden hämmar personalens möjlighet till kompetensutveckling. Samtliga deltagare verkar i likhet med grupp Cirkeln överens om att utbildning till viss del har en betydande roll för förskolans jämställdhetsarbete. I grupp Kvadraten kan man ana en annan inställning till utbildning i relation till jämställdhet. Följande samtal utspelar sig i grupp Kvadraten.

Eva: Jag är ju barnskötare så som du förstår o XX förskollärare. Jag tänker ju liksom inte... ehm...

Fatima: Att jag är mer kunnig så.

Eva: Nä precis, jag vet inte hur du tänker.

Fatima: Nä jag kan ju tänka mig att jag har ju läst mer om det va, i förskollärarytbildningen då. Att vi tog upp det mer vad än vad ni gjorde i barnskötarytbildningen eller om man säger så va. Men jag personligen tycker inte att det har någon betydelse. För jag tror att det har mycket att göra med vad man tar med sig om senaste forskningen och vad man har med sig hemifrån. Och alltså sunt förnuft. Är du verkligen uppfostrad i en viss anda så är det ju svårt då spelar det ju inte roll om du är förskollärare, lärare eller barnskötare eller vad som helst... Nej så jag tror inte att det har någon större betydelse. /.../

Fatima beskriver att förskolans jämställdhetsarbete påverkas av vad man tar med sig av inom den senaste forskningen. Det kan tolkas som att hon menar att en viss kompetensutveckling kan gynna jämställdhetsarbetet. Däremot säger hon att pedagogens utbildning inte påverkar jämställdhetsarbete, det vill säga om man är utbildad förskollärare eller barnskötare. Hon menar att det inte krävs någon utbildning då jämställdhet i förskolan är sunt förnuft. Fatima argumenterar med följande "är du verkligen uppfostrad i en viss anda så är det ju svårt då spelar det ju ingen roll om du är förskollärare eller barnskötare eller vad som helst". Det kan tolkas som att uppfostran hemifrån och de normer som tillkommer väger högre än utbildning. Det kan innebära att pedagogens normer styr arbetet med jämställdhet och att det inte går att varken utveckla eller förändra genom utbildning. De båda pedagogernas samtal om att utbildning inte är betydelsefullt för jämställdhetsarbete kan ha sin grund i vilken inställning de har till jämställdhet. Fatima beskriver som tidigare sagts att jämställdhet är sunt förnuft, någon vidare beskrivning av vad sunt förnuft innebär ger hon inte. Det hon däremot betonar är att sunt förnuft inte kräver någon utbildning, sunt förnuft kan alltså vara något som varje människa har inom sig. Pedagogernas utlåtande kan också ha påverkats av att samtalet äger rum mellan en förskollärare och en barnskötare. En möjlig förklaring kan vara att förskolläraren inte vill poängtera en högre status eller kompetens än sin kollega som är barnskötare.

Sammanfattat kan vi urskilja att diskussionerna på förskolorna skiljde sig åt gällande vad pedagogerna fokuserade på. På förskolan Formen låg mycket av pedagogernas fokus på vilka hinder de ser i verksamheten som sätter gränser för det jämställdhetsarbete som bedrivs i barngruppen. Diskussionerna på Förskolan Trädet handlade i större grad om exempel om det arbete som bedrivs. Det kan ha sin grund i att förskolorna ligger i olika rektorsområden och därmed påverkas av de rådande direktiv som finns i området. Syftet med vår studie är att ta reda på hur pedagoger pratar om hur jämställdhetsuppdraget konkretiserats, vi kommer därför inte att föra någon djupare diskussion kring dessa skillnader eller varför de har uppstått då de inte har betydelse för vårt syfte.

Diskussion

Studiens syfte har varit att ta reda på hur pedagoger pratar om hur jämställdhetsuppdraget konkretiserats. Utifrån vårt syfte har vi avgränsat två problemformuleringar: Vilka metoder beskriver pedagoger att de arbetar med gällande jämställdhetsarbete på förskolan? Och hur beskrivs kompetensutveckling gällande jämställdhet i förskolan? Vårt resultat visar att det är svårt att tala om det jämställdhetsarbete som bedrivs i förskolans praktik. Vi kommer nedan att diskutera vad det kan bero på i relation till tidigare forskning samt lyfta didaktiska konsekvenser.

Under fokusgruppsintervjuerna har vi uppmärksammat att en del pedagoger uttryckte att det var svårt att prata om hur de arbetar med jämställdhet. Ett flertal pedagoger har uttryckt att det hade varit lättare om vi bara hade observerat dem, vi tolkar det som en strävan efter att de vill bli mer medvetna om hur de arbetar. En del pedagoger säger att det är svårt att komma på tillfällen då de arbetat med jämställdhet, vilket kan tyda på att arbetet inte är medvetet. Det kan uppfattas som att jämställdhetsarbetet inte reflekterats ur ett didaktiskt perspektiv. Hade förskolans jämställdhetsarbete reflekterats ur ett didaktiskt perspektiv så kanske pedagogerna i undersökningen hade haft lättare att svara på hur de arbetar med jämställdhet. Vi funderar på vad orsaken till det kan vara. En anledning kan vara att man inte värdesätter jämställdhet i förskolan, men det kan också handla om okunskap i ämnet, vilket leder oss till vår andra forskningsfråga. Okunskap kan i sin tur leda till brister i jämställdhetsarbetet (Wedin, 2014). Vårt resultat visar att samtliga fokusgrupper betonade kompetensutveckling som betydelsefullt för förskolans jämställdhetsarbete. Däremot varierar vårt resultat kring pedagogernas svar om utbildning är av betydande roll. En del fokusgrupper betonade utbildning som en betydelsefull roll för att arbetet ska utvecklas men vårt resultat visade även att det förekommer delade åsikter kring det. En fokusgrupp uttryckte att utbildning inte spelar en betydande roll då jämställdhetspedagogik, enligt dem, formas av normer och uppfostran. Det är något som vi inte har uppmärksammat i tidigare forskningsresultat som vi har tagit del av där vikten av utbildning snarare betonas. Edströms (2009) studie visar att det finns ett underförstått antagande att jämställdhet främjas genom ökad kunskap. Liksom Edström visar även Wedins (2014) resultat att pedagoger uppfattar att det krävs mer kunskap om jämställdhet, att kunskapen om jämställdhet inte är tillräcklig. Vårt resultat har likheter med Edström och Wedin men även skillnader då utbildning inte poängteras som betydelsefullt. En anledning till att vårt resultat har fått två inriktningar kan vara en följd av att de medverkande deltagarnas utbildning har varierat. I de fokusgrupper som deltagarna var utbildade förskollärare betonades vikten av utbildning. Den fokusgrupp där deltagarna inte fann utbildning betydelsefull utspelade sig mellan en förskollärare och barnskötare. En möjlig konsekvens av det kan vara att förskolläraren inte ville tillskriva sig en högre status än sin kollega genom sin utbildning. Det kan ses som en svaghet i vår studie då maktförhållandet kan bidra till icke uppriktiga svar. I den grupp med bara förskollärare var det ingen som riskerade att trampa någon på tårna genom att värdera en högre utbildning.

En annan möjlig förklaring till att det kan vara svårt att prata om förskolans jämställdhetsarbete kan vara att det finns en viss problematik med att tyda läroplanens jämställdhetsuppdrag och hur det ska konkretiseras. Gillberg (2009) anser det angeläget att diskutera jämställdhetsbegreppet och dess innebörd, både inom den svenska utbildningspolitiken men också generellt. Hon beskriver jämställdhetsbegreppet som svåröverskådligt och komplext då innebörden av begreppet inte förtydligas. Vidare pekar Gillberg på jämställdhet som ett politiskt problem som i nästa led blir ett utbildningspolitiskt problem då det finns med i läroplanen för förskolans styrdokument. Vi uppfattar att om jämställdhetsbegreppet inte förtydligats på förskolor så kan det leda till att arbetet uteblir eller att det blir ett omedvetet arbete. Det kan leda till att pedagogerna inte heller kan sätta ord på vad de har för jämställdhetsarbete, vilket går att tyda i vår studie.

En annan möjlig anledning till att det kan vara svårt att prata om förskolans jämställdhetsarbete kan vara att pedagogerna snarare fokuserar på hinder i arbetet än metoder. Vårt resultat visar att de hinder som beskrivs är bland annat att barnen har olika intressen, att barnen styrs av normer och, vad vi uppfattar som, en viss könsblindhet hos pedagogerna. I den forskning som vi tidigare tagit del av framkommer det att det finns brister i förskolors jämställdhetsarbete (Odenbring, 2012; SOU 2006:75; Ärlemalm-Hagsér & Pramling Samuelsson, 2009). Författarna beskriver i sina resultat att pojkar och flickor blir bemötta utifrån stereotypa könsmonster i förskolan och att bristen av jämställdhet betonas. Pedagogerna i vår studie uttrycker, som tidigare nämnts, hinder i sitt arbete med jämställdhet. Det kan tolkas som att deras jämställdhetsarbete brister i likhet till vad ovanstående författares studier visar. En aspekt som vi har uppmärksammat i vårt resultat, som inte har lyfts i tidigare forskning, är att brister i jämställdhetsarbetet kan bero på barnens intressen och normer. Vårt resultat tyder på att pedagogerna menar att det är barnens intressen som är hinder och inte pedagogiken i sig. De ger snarare uttryck för vad som kan tolkas som en viss könsblindhet som kan hämma förskolans jämställdhetspedagogik. Wedin (2014) menar att förskolans könsblinda verksamhet kan ha orsakats av att pedagogernas upplevda könsmonster känns normala, det kan därför vara svårt för dem att uppfatta ojämsställda situationer. Det kan vara en möjlig förklaring till att pedagoger i vår studie anser sig jämsställda men ändå påpekar att det kan brista vid observationer och ifrågasättanden. En möjlig konsekvens av en könsblind verksamhet samt av att se barnens intresse och normer som hinder i förskolans arbete med jämställdhet kan vara att man då stävar efter att ändra på barnen och inte på pedagogiken. Det kan i sin tur leda till att pedagogerna inte uppmärksammar förskolans jämställdhetsarbete ur ett didaktiskt perspektiv. De hinder som pedagogerna ger uttryck för kan innebära att man som pedagog inte reflekterar kring vad jämställdhet innebär, hur man ska genomföra det och varför jämställdhet ska finnas i den pedagogiska verksamheten. Det kan vara en förklaring till att förskolorna i vår studie har uppmärksammat fler hinder än aktivt arbete gällande jämställdhet.

En annan orsak till att det kan vara svårt att beskriva förskolans jämställdhetsarbete kan vara att det sker en viss förvirring kring de metoder som används. Resultatet i vår studie visar att förskolorna ofta ger uttryck för att blanda ett kompensatoriskt jämställdhetsarbete och ett könsneutralt eller att de båda strävar och kritiserar ett och samma arbetssätt. Ett kompensatoriskt jämställdhetsarbete kan ta sig uttryck i att blanda könskodade leksaker och material, med förhoppning om att möjliggöra könsöverskridande aktiviteter (Eidevald & Lenz Taguchi, 2011). I våra fokusgruppintervjuer kan man urskilja en strävan efter att locka eller att styra in flickor och pojkar på aktiviteter som kan anses som könsöverskridande. Det tar sig uttryck genom att pedagogerna uppmuntrar barnen till att vistas i förskolans könskodade miljöer såsom legovrå och hemvrå. Flickor uppmuntras till att leka med bilar och pojkar till lek med dockor. I vår studie kan vi samtidigt urskilja en viss kritik mot ett kompensatoriskt arbetssätt, pedagogerna menar bland annat att de inte kan uppmuntra till könsöverskridande aktiviteter då pojkar har ett behov av att "leka killiga lekar". Även Eidevald (2009) kritiserar den kompensatoriska pedagogiken då den inte uppfyller läroplanens mål. Han menar i och med att flickor och pojkar får träna på det motsatta könets

egenskaper så innebär även det att man gör skillnad mellan könen. I likhet med Eidevald så kritiserar pedagogerna i vår studie ett kompensatoriskt jämställhetsarbete men vi kan se skillnader i varför det kritiseras. Eidevalds kritik bottnar i att man betonar och skapar skillnader mellan pojkar och flickor medan kritiken i vår studie riktas mot att man inte tillgodoser alla barns behov med den kompensatoriska pedagogiken. Det kan tolkas som att pedagogerna i vår studie har reflekterat kring arbetssättet vilket kan tyda på att didaktiska aspekter kan ha lyfts.

Pedagogernas blandade kritik kan även ses som att arbetssättet inte är reflekterat då de först uttrycker en strävan mot könsöverskridande aktiviteter för att sedan kritisera arbetssättet negativt. Det kan tolkas som att de inte har reflekterat över sitt jämställdhetsarbete då deras dubbla diskussion kan ge sken av en osäkerhet. Vår studie visar på en osäkerhet kring det könsneutrala arbetssätt som pedagogerna säger sig arbeta på. Det blev synligt i studien genom att pedagogerna tagit bort könskodade leksaker och att de uttrycker att de ser till individen och inte könet på barnet. Samtidigt kan vi i vår studie se att pedagogerna även här ställer sig kritiska till att arbeta könsneutralt, då det förekommer diskussioner kring begreppet hen. Pedagogerna problematiserar begreppet hen och då även könsneutralitet. De ger uttryck för att könsneutralitet blir samma som att inte tillhöra något kön alls och att man då inte får vara den man är. Även Dolk problematiserar det könsneutrala arbetssättet, men hon menar att man bortser från genus och då också bortser från normer, makt och orättvisor som kan te sig mellan könen. Vi tolkar dessa dubbla åsikter kring ett könsneutralt arbetssätt som att det är under reflektion. Vi ställer oss därför frågande till om det egentligen inte är ett arbetssätt som faktiskt bedrivs utan snarare tankar kring hur man kan arbeta. Det kan också betyda att det finns ett konkret arbetssätt men att reflektionerna kring det sker först i den pågående fokusgruppen, vilket i sin tur kan tyda på att arbetssättet tidigare inte har lyfts utifrån didaktiska aspekter.

Metodvaldiskussion

Metoden vi har använt oss av är en kvalitativ i form av fokusgruppintervju. Vi anser att det har varit en givande metod för att synliggöra diskussioner om förskolans jämställdhetsarbete. En fördel med att använda oss av fokusgrupper var att vi fick ta del av flera åsikter samtidigt och att de åsikterna utvecklades i interaktion mellan deltagarna. Det gjorde att vi fick en stor mängd insamlad data, vilket gynnade studiens resultat. En negativ aspekt av vårt metodval kan vara att maktförhållanden utspelade sig mellan deltagarna i en diskussionsgrupp. Det kan innebära att vårt resultat inte är tillförlitligt då vissa deltagare eventuellt inte vågat uttrycka sin egen åsikt. Deltagarnas åsikter kan även ha blivit påverkade av varandra och gruppens normer. Transkribering av materialet var nödvändig för att det skulle vara möjligt att analysera vår insamlade data. Det har varit tidskrävande då flera åsikter har uttryckts samtidigt och flera deltagare avbröt varandra i diskussionerna. Det medförde att deras meningar blev ofullständiga vilket har försvårat vår analys då vi inte har kunnat använda oss av hela materialet. Vi delade även ut en enkät till medverkande deltagare vars syfte var att ta reda på deras utbildning, kön, antal år i verksamheten och ålder. Vi uppfattar att det är

egenskaper som kan ha en påverkan på huruvida man som pedagog praktiserar läroplanens jämställdhetsuppdrag. Då tiden inte räckte till valde vi att inte analysera det materialet.

Fortsatt forskning

Ett förslag till vidare forskning är att undersöka jämställdhet i förskolan utifrån barnens perspektiv. Ett alternativ kan vara att använda sig av en kvalitativ metod, som intervju. Vi menar att det kan vara av vikt att intervjua barnen om det jämställdhetsarbete som eventuellt bedrivs och hur barnen märker av det. Det kan då även vara betydelsefullt att intervjua pedagogerna för att jämföra med barnens svar.

Referenslista

Denscombe, M. (2009). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Dolk, K. (2013). *Bångstyriga barn: makt, normer och delaktighet i förskolan*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2013. Stockholm.

Edström, C. (2009). Lite vid sidan om den kommunala ordningen: En analys om fyra kommuners arbete med jämställdhet i förskola. I B. Wernersson, I. (red.), *Genus i förskola och skola: förändringar i policy, perspektiv och praktik*. (s. 43-58)(Doktorsavhandling, Göteborgs universitet, institutionen för pedagogik och didaktik). Från: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/20411/1/gupea_2077_20411_1.pdf kapitelförfattare i en avhandling hämtad från nätet

Edström, C. (2010). *Samma, lika, alla är unika: en analys av jämställdhet i förskolepolitik och praktik*. (Doktorsavhandling, Umeå universitet, Institutionen för naturvetenskapernas och matematikens didaktik). Från: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:356898/FULLTEXT01.pdf>

Eidevald, C. (2009). *Det finns inga tjejbestämmare [Elektronisk resurs]: att förstå kön som position i förskolans vardagsrutiner och lek*. (Doktorsavhandling, Högskolan i Jönköping, Högskolan för lärande och kommunikation). Från: <http://hj.diva-portal.org/smash/get/diva2:158528/FULLTEXT01.pdf>

Eidevald, C. & Lenz Taguchi, H. (2011) Genuspedagogik och förskolan som jämställdhetspolitisk arena. I B. Lenz Taguchi, H., Bodén, L. & Ohrlander, K. (red.) (2011). *En rosa pedagogik: jämställdhetspedagogiska utmaningar*. (1. uppl.) (s. 19-31). Stockholm: Liber

Gillberg, C. (2009). *Transformativa kunskapsprocesser för verksamhetsutveckling: en feministisk aktionsforskningsstudie i förskolan*. (Doktorsavhandling, Växjö universitet, Institutionen för pedagogik). Från: <http://lnu.diva-portal.org/smash/get/diva2:206547/FULLTEXT01.pdf>

Granbom, I. (2011). *“Vi har nästan blivit för bra”: lärares sociala representationer av förskolan som pedagogisk praktik*. (Doktorsavhandling, Högskolan i Jönköping, Högskolan för lärande och kommunikation). Från: <http://hj.diva-portal.org/smash/get/diva2:442237/FULLTEXT01.pdf>

Gustafsson, N. (2014). Traditionella och virtuella fokusgrupper. I B. Eksell, J. & Thelander, Å. (red.) (2014). *Kvalitativa metoder i strategisk kommunikation*. (1. uppl.) (s. 43-57). Lund: Studentlitteratur

Heikkilä, M. (2015). *Lärande och jämställdhet i förskola och skola*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.

Hirdman, Y. (1986). *Om makt*. (Rapport, nr 99-0573888-6 ; 5). Uppsala: Maktutredningen.

Hirdman, Y. (2003). *Genus: om det stabila föränderliga former*. (2., [rev.] uppl.) Malmö: Liber.

Hirdman, Y., Björkman, J. & Lundberg, U. (2012). *Sveriges historia. 1920-1965 : [rösträtt och demokrati, fackföreningar, förbudsomröstning, depression, Ådalskravaller, Kreugerkrasch, kohandel, Saltsjöbadsavtal, folkhem, krispolitik, urbanisering, neutralitet, samlingsregering, beredskapstid, ATP-reform, radio och teve, bilism, rekordår]*. Stockholm: Norstedt.

Kylén, J. (2004). *Att få svar: intervju, enkät, observation*. (1. uppl.) Stockholm: Bonnier utbildning.

Odenbring, Y. (2012). *Könade kategoriseringar i samtal: Könskonstruktioner på mikronivå i förskoleklassen*. I Norsk pedagogisk tidskrift, 2012, Vol.96(06), pp.453-464. Från: http://www.idunn.no.ezproxy.server.hv.se/file/pdf/58151188/knade_kategoriseringar_i_samtal_-_knskonstruktioner_p_mi.pdf

Odenbring, Y. (2014). *Barns könade vardag: om (o)jämställdhet i förskola, förskoleklass och skola*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.

Skolverket (2005). *Kvalitet i förskolan. Allmänna råd och kommentarer*. Från: http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf1397.pdf%3Fk%3D1397

Skolverket (2010). *Läroplan för förskolan Lpfö 98*. (Ny, rev. utg.). Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2015). *Beskrivande data 2014: förskola, skola och vuxenutbildning*. Stockholm: Skolverket. Från: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=3418>

SOU 2006:75. *Jämställd förskolan – om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogiska arbete*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer. Från: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/06/72/88/1a5ba502.pdf>

SOU 2009:64. *Flickor och pojkar i skolan - hur jämställt är det?* Stockholm: Fritzes offentliga publikationer. Från: <http://beta.regeringen.se/contentassets/6edeeb4cd4ff4ca9988984b68ecd25b4/flickor-och-pojkar-i-skolan---hur-jamstallt-ar-det-sou-200964>

SOU 2010:99. *Flickor, pojkar, individer: om betydelsen av jämställdhet för kunskap och utveckling i skolan: slutbetänkande*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer. Från: <http://beta.regeringen.se/contentassets/128cb1c062054e819f88f872a7bd7710/flickor-pojkar-individer---om-betydelsen-av-jamstallldhet-for-kunskap-och-utveckling-i-skolan-sou-201099>

Tjora, A. (2012). *Från nyfikenhet till systematisk kunskap: kvalitativ forskning i praktiken*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Trost, J. (2013). *Enkätboken*. (4:3., uppdaterade och utök. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet (u.å.). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet. Från: www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf

Wedin, E. (2014). *Jämställdhetsarbete i förskola och skola*. (3., [uppdaterade] uppl.) Stockholm: Norstedts juridik.

Wernersson, I. (red.) (2009). *Genus i förskola och skola: förändringar i policy, perspektiv och praktik*. (Doktorsavhandling, Göteborgs universitet, institutionen för pedagogik och didaktik). Från: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/20411/1/gupea_2077_20411_1.pdf
kapitelförfattare i en avhandling hämtad från nätet

Wibeck, V. (2010). *Fokusgrupper: om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. (2., uppdaterade och utök. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Ärlemalm-Hagsér, E. & Pramling Samuelsson, I. (2009): *Many different genus patterns exist simultaneously in the Swedish pre-school*. Pedagogisk Forskning i Sverige, Vol. 14, No. 2, pp. 89–109. Från: http://www.ped.gu.se/pedfo/pdf-filer/aerlpram14_2.pdf

Bilaga 1

Undersökning med pedagoger i förskola

Hej!

Vi är två lärarstudenter på Högskolan Väst som skriver vårt examensarbete. Inriktningen vi läser är förskola/förskoleklass.

I vår studie ska vi utgå från läroplanens mål om jämställdhet.

Vi kommer att använda oss av fokusgruppsintervjuer där tre till fem pedagoger medverkar samtidigt. Grupperna bygger på diskussioner pedagogerna emellan. Vid varje fokusgruppsstillfälle kommer vi att ha ett eller två ämnen. Fokusgruppen beräknas ta ca 1h vid två olika tillfällen.

Att delta i undersökningen är helt frivilligt och det insamlade materialet kommer att behandlas konfidentiellt och enbart för studiens syfte. Medverkande pedagoger kommer att avidentifieras.

Vi uppskattar och är tacksamma för er medverkan.

TACK på förhand!

Om ni vill fråga om något – tag gärna kontakt med oss.

<p>Emma Lundin</p> <p>xxxx- xx xx xx xxxx@student.hv.se</p>	<p>Frida Forsberg</p> <p>xxxx- xx xx xx xxxx@student.hv.se</p>
--	---

Bilaga 2

Fokusgruppintervju

Diskussionsämnen:

- Jämställdhetsarbete i förskolan (1)
- Kompetensutveckling/ utbildning (2)

1. Jämställdhetsarbete i förskolan

- a. Vad innebär en jämställd förskola?
- b. På vilket sätt är jämställdhetsuppdraget betydelsefullt?
- c. Hur kan jämställdhetsuppdraget främja arbetet i förskolan?
- d. Beskriv ett tillfälle där ni arbetat med jämställdhet!

2. Kompetensutveckling/ utbildning

- a. Har utbildning någon betydelse i jämställdhetsarbete?
- b. Hur kan kompetensutveckling inom jämställdhet gynna er verksamhet?
- c. Vilken sorts kompetensutveckling skulle kunna gynna ert jämställdhetsarbete?

Bilaga 3

Bakgrundsfrågor

Med dessa frågor vill vi ta reda på lite mer om vilken bakgrund pedagogerna i fokusgruppen har. Vi tror att det kan komma att vara oss till hjälp längre fram i vår bearbetning av det insamlade materialet. Alla som medverkar i någon av fokusgrupperna får möjlighet att fylla i enkäten, som är frivillig. Vi bedömer att enkäten tar någon minut att fylla i. Efter fokusgruppen samlar vi in enkäten och sammanställer sedan svaren. Personerna i studien kommer att aidentifieras, uppgifterna kommer att behandlas konfidentiellt och endast användas till forskning. Vårt arbete beräknas vara klart augusti 2015.

Är du   Kvinna
eller   Man
eller   Annat

Vilken ålder har du?

– 20
21 – 30
31 – 40
41 – 50
51 – 60
61 –

Vilken utbildning har du? Kryssa för det alternativ som stämmer bäst.

Barnbiträde
Barnskötare
Förskollärare
Lärare grundskola
Annan   _____

Hur många år har du arbetat inom förskolan?

– 1
1 – 2
2 – 5
6 – 10
11 – 20
21 –

Bilaga 4

Individuella bidrag

Emma Lundin (författare 1):

Möte om uppsatsens upplägg och syfte.

Medverkat vid handledningar.

Litteratursökning.

Inläsning av artiklar, avhandlingar, rapporter och litteratur.

Textproduktion: inledning, syfte och frågeställningar, forskningsöversikt; Pedagogers arbetssätt i förskolan med jämställdhet och genuspedagogik, förhållningssätt, fortbildning, könsneutralitet och ett kompensatoriskt jämställdhetsarbete, språk, kön och genus, metod, resultat, diskussion.

Kontaktade en av förskolorna inför fokusgrupp.

Deltog vid alla fokusgrupper.

Transkribering.

Analysering.

Korrekturläsning; grammatik.

Granskning av arbetet; grammatik, språk

Frida Forsberg (författare 2)

Möte om uppsatsens upplägg och syfte.

Medverkat vid handledningar.

Litteratursökning.

Inläsning av artiklar, avhandlingar, rapporter och litteratur.

Textproduktion: syfte och frågeställningar, bakgrund, forskningsöversikt; normer och värderingar, kön och genus, metod, resultat, diskussion, bilagor.

Kontaktade en av förskolorna inför fokusgrupp.

Deltog vid alla fokusgrupper.

Transkribering.

Analysering.

Korrekturläsning; grammatik, tempus.

Granskning av arbetet; grammatik, språk, layout.

